

ΚΕΡΚΥΡΑ
ΜΙΑ ΜΑΤΙΑ ΜΕΣΑ ΣΤΟ ΧΡΟΝΟ
1204-1864



Στην παρούσα έκδοση διατηρήθηκε η ορθογραφία της συγγραφέως.

Νινέττα Χ. Λάσκαρι
Κέρκυρα: μια ματιά μέσα στο χρόνο

© 2016, Περικλής Λάσκαρις & ΠΟΤΑΜΟΣ

Πρώτη έκδοση 1997, εκδόσεις Ι. Σιδέρη

Σκίτσα: Alan Barrett

Σχεδιασμός, σελιδοποίηση: Βίβιαν Γιούρη

Εκτύπωση: Φωτόλιο & Τυρίπον

Εκδόσεις ΠΟΤΑΜΟΣ

Ξενοκράτους 48, 106 76 Αθήνα,

τηλ. 210 7231271, fax 210 7254629

www.potamos.com.gr, info@potamos.com.gr

ISBN 978-960-545-054-0

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση ή αναπαραγωγή του παρόντος έργου στο σύνολό του ή τμημάτων του με οποιονδήποτε τρόπο, καθώς και η μετάφραση ή διασκευή του ή εκμετάλλευσή του με οποιονδήποτε τρόπο αναπαραγωγής έργου λόγου ή τέχνης, σύμφωνα με τις διατάξεις του ν. 2121/1993 και της Διεθνούς Σύμβασης Βέρνης-Παρισιού, που κυρώθηκε με το ν. 1001/1975. Επίσης απαγορεύεται η αναπαραγωγή της στοιχειοθεσίας, σελιδοποίησης, εξωφύλλου και γενικότερα της όλης αισθητικής εμφάνισης του βιβλίου, με φωτοτυπικές, ηλεκτρονικές ή οποιεσδήποτε άλλες μεθόδους, σύμφωνα με το άρθρο 51 του ν. 2121/1993.

Νινέττα Χ. Λάσκαρι

ΚΕΡΚΥΡΑ

ΜΙΑ ΜΑΤΙΑ ΜΕΣΑ ΣΤΟ ΧΡΟΝΟ

1204-1864

Εισαγωγή
ΚΑΛΗ ΔΟΞΙΑΔΗ

 ποταμός

ΑΘΗΝΑ 2016

Στον Αλέξη μου

*Ένα μεγάλο «ευχαριστώ» και από αυτή τη σελίδα στην αγαπημένη μου ανηψιά
κυρία Εύη Λάσκαρι-Κυριάκη για την στοργή και την φροντίδα της.*

*Ακόμα ένα άλλο μεγάλο «ευχαριστώ» στη νεαρή, καλή μου φίλη, δεσποινίδα
Τίνα Θεού, φοιτήτρια στο Ιόνιο Πανεπιστήμιο, που με τόση ευγένεια,
προθυμία, υπομονή, συνέπεια και γνώση μπόρεσε να αντιγράψει
από το χειρόγραφο τούτο το πραγματικά δύσκολο κείμενο.*

*Νινέττα Χ. Λάσκαρι
Κέρκυρα στα 1996*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή της Καλής Δοξιάδη 13

Σαν Πρόλογος 17

ΙΣΤΟΡΙΑ

Οι Κερκυραίοι ζητάνε από τη Βενετία να καταλάβει το νησί τους 21

Η Κέρκυρα ως προίκα 21 / *Η κατάσταση στην Ευρώπη* 22

Η Ενετοκρατία στην Κέρκυρα (1386-1797) 26

Διοίκηση 27 / *Εκκλησία* 29 / *Νομοθεσία - Δίκαιον - Δικαιοσύνη* 34 / *Εκπαίδευση* 35 /

Γλώσσα 37 / *Φόροι - Εισφορές* 38 / *Πρόνοια* 39 / *Νόμισμα* 40 / *Τιμάρια - φέουδα* 41

Η πολιτεία των Κορφών τον καιρό των Βενετσιάνων 44

Η ζωή στη χώρα με τους Βενετσιάνους 46 / *Και το τέλος φθάνει* 51 / *Το τέλος έφθασε* 52

Οι Δημοκρατικοί Γάλλοι (1797-1799) 54

Η Επτάνησος Πολιτεία (1799-1807) 61

Οι Αυτοκρατορικοί Γάλλοι (1807-1814) 66

Η Προστασία (1815-1864) 70

Sir Thomas Maitland, κόμης του Landerdale 71 / *Sir Frederick Adam* 74 / *Sir George*

Grenville Nugent 75 / *Sir Howard Douglas* 76 / *Sir Stewart Machenzine* 78 / *Lord John*

Seaton 78 / *Sir Henry Ward* 80 / *Sir John Young* 82 / *William Ewart Gladstone* 83 /

Sir Henry Storks - ο αγώνας για την Ένωση με την Ελλάδα 84 / *Η Ένωση - το ψήφισμα* 85 /

Ιόνιος Ακαδημία και πνευματική ζωή στην Κέρκυρα 87

ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΤΩΝ ΚΟΡΦΩΝ

Στην Πολιτεία των Κορφών 93

Με τους Βενετσιάνους 93 / *Με τους Δημοκρατικούς Γάλλους* 104 /

Με τους Αυτοκρατορικούς Γάλλους 406 / *Με τους Άγγλους* 107

Μια άλλη, μια διαφορετική ματιά μέσα στο χρόνο 116

Στην κουζίνα με τους Βενετσιάνους 119

Ο Carlo Goldoni στην κορφιάτικη κουζίνα 131

Στην κουζίνα με τους Γάλλους 140

Στην κουζίνα με τους Ρώσους 142

Στην κορφιάτικη κουζίνα τον 19ο αιώνα 144

Στην dispensa και στη salsa roba – Στο αρμάρι και στην αποθήκη τροφίμων 159
 Στην παλιά Κέρκυρα. Τσου μπεκαρέους - τους κρεσπώλες 160
 Στην παλιά Κέρκυρα. Τσι σκαλετέριες - τα ζαχαροπλαστεία 164
 Στο σαλόττο τη νόνας... τη μάμας... της τζίας 171
 Οι frito 'lini 177 / Ιδιωματικές λέξεις 180
 Του Βαγιώνε 185 / Ιδιωματικές λέξεις 187
 Η Ντορίνα στεφανώνει 190 / Ιδιωματικές λέξεις 194
 Στην κάμαρα σκούρα 200 / Ιδιωματικές λέξεις 209

ΣΤΟ ΝΗΣΙ ΤΩΝ ΚΟΡΦΩΝ

Στα χωριά 221
Ζωή, έθιμα, τραγούδια, γιορτές 246 / *Τσι Στρυνές - Της Τυρηνής* 247 / *Η Σταχτοδεντέρα - Η Καθαρή Δευτέρα* 247 / *Το Μεγαλοβδόμαδο και τη Λαμπρογά* 248 / *Οι λαμπατίνες* 251 / *Τα πανηγύρια* 251 / *Τον Χριστού - Τ' Άη Βασιλειού* 254 / *Η ελιά* 254 / *Στο λοντρουβιό* 258 / *Το ψωμί* 261 / *Η απεταχή* 262
 Η διατροφή στο χωριό όπως ξετυλίγονται τα χρόνια 265
 Τα παλιά τα χρόνια. Τα χρόνια της πενήτιας – Από το «πάχος της γης» 269
 «Όσα περούται και έρπει και νήχεται» – Πινιάτα 275
 Τσι γιορτάδες 280
Τον Χριστού κατηβαίνει 280 / *Τα φώτα* 281 / *Τη Σταχτοδεντέρα* 282 / *Τ' Άη Γιαννού τη Σύχασης* 284 / *Τον Στανρού στην Ύψωση* 284 / *Οι πήτες* 265 / *Φαϊ. Για την περίσταση –για ώρα ανάγκης– για να υπήρχει* 289
 Στην Ada Βεντούρα Βλάχου, τη φίλη μου 295

Παραπομπές 299
 Κορφιάτικες λέξεις (στη χώρα) 305
 Κερκυραϊκές λέξεις (στα χωριά) 311
 Βιβλιογραφία 336
 Ευρετήριο εδεσμάτων και συνταγών 339

ΚΕΡΚΥΡΑ: ΤΟ ΠΕΝΤΙΜΕΝΤΟ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

της Καλής Δοξιάδη

Υπάρχουν βιβλία που διαβάζονται σελίδα σελίδα, διαδοχικά από την αρχή ως το τέλος. Ακολουθείς τη διήγηση απο «περιπέτεια» σε «περιπέτεια» μέχρι το καταλυτικό φινάλε της, ή τις υποθέσεις και τα συμπεράσματα ενός επιστημονικού συγγράματος έως ότου καταλήξει με νομοτέλεια σε κάποια θεωρία. Ο ρόλος του συγγραφέα είναι να σε οδηγήσει απο την αρχή ως το τέλος και να σε βραβεύσει με απόλαυση ή ενημέρωση ή γνώση, και ιδεωδώς και τα τρία μαζί. (Σε περίπτωση μέγιστης λογοτεχνίας μπορεί να οδηγηθείς και σε κατάσταση «Θείας Χάριτος»). Τελειώνοντας, βάζεις το βιβλίο στο ράφι και συγχρόνως, εφόσον πέτυχε τον σκοπό του, αποθηκεύεις το αποσταγμα της προσφοράς του στην συνειδητή ή ασυνείδητη αρχειοθήκη της ψυχής σου.

Υπάρχουν όμως και βιβλία που δεν μπαίνουν στο ράφι έτσι και τα τελειώσεις, που είναι παρόντα στην καθημερινή σου ζωή, σύντροφοι, συγγενείς και πρόγονοι, με σελίδες λεκιασμένες απο την πρωινή δροσιά, τον χυμένο καφέ, και τις λαδωμένες δαχτυλιές. Τσιμπολογάς εφ' όρου ζωής. Σε όποια σελίδα να τα ανοίξεις θα βρείς κάτι που δεν το είχες προσέξει, κάτι αστείο ή παράξενο ή αινιγματικό, κάτι που ανοίγει καινούργιες πόρτες. Με αυτά τα βιλία δεν έχεις ποτέ την αίσθηση ότι τα «ξεζούμισες», ότι πήρες ό,τι είχαν να σου προσφέρουν και μπορείς τα αφήσεις πίσω σου. Πάντα υπάρχει και κάτι άλλο.

Ένα τέτοιο βιβλίο είναι και της Νινέττας Λάσκαρι, *Κέρκυρα: μιά ματιά μέσα στο χρόνο, 1204-1864*. Ο τίτλος είναι παραπειστικός, γιατί οι ματιές είναι μύριες και οι ημερομηνίες ξεφεύγουν απο τα δηλωμένα όρια. Θα μπορούσε κανείς να το πει «ιστορικό» γιατί παρατηρεί και εξετάζει το νησί μέσα από το πλαίσιο των διαδοχικών κατακτήσεων – των Ανδηγαυών Φράγκων (Αηίου), των Βενετσιάνων, των Ρώσων, των Γάλλων Δημοκρατικών και Αυτοκρατορικών, και τέλος των Άγγλων. Η ακρίβεια και η σοβαρότητα της ιστορικής αφήγησης όμως δεν αφαιρεί τη ζωντάνια του παραμυθιού, γιατί οι εποχές στρώνονται σαν μπογιά ζωγράφου πάνω στον καμβά του νησιού... απανωτές απεικονίσεις, άλλες μισοσβυσμένες με την αποκάτω εικόνα να διαφαίνεται, κι άλλες με θαρραλέες γραμμές και έντονα χρώματα να διορθώνουν και να ωραιοποιούν, όπως το πεντιμέντο που αποκαλύπτεται σε παλιούς πίνακες.

Το κείμενο δεν έχει την αυστηρότητα μορφής του ιστορικού πονήματος με σχολαστικές σημειώσεις, παραδείγματα και αποδείξεις. Η Λάσκαρι παραθέτει μεν

ευσυνείδητα τις πηγές της, αλλά, συγχρόνως, παρενθετικά, τονίζει ζουμερές λεπτομέρειες, ψήγματα σοφίας ή τέχνης ή πίστης, και ερμηνείες τοπικισμών. Ανάμεσα στα ιστορικά στοιχεία, χώνει και λαογραφικά, γλωσσολογικά, και γαστρονομικά και ότι άλλο προκύψει.

Όταν λέω «γαστρονομικά», εννοώ και μαγειρικά, με συνταγές και οδηγίες και βοτανολογικές λεπτομέρειες. Ανήκω σε αυτούς που θεωρούν την κουζίνα αναπόσπαστο μέρος της ιστορίας, ανθρωπολογίας, κοινωνιολογίας και λαογραφίας, και στη Νινέττα Λάσκαρι, που δυστυχώς δεν ευτύχησα να γνωρίσω, συνάντησα μεσ από τις σελίδες του βιβλίου της, μιαν αδελφή ψυχή. Θα μπορούσα κάλλιστα να ασχοληθώ εδώ μόνο με αυτή την πλευρά του βιβλίου γιατί βρίθει από πολύτιμο υλικό. Κάθε συνταγή έχει την ταυτότητά της, την καταγωγή και τη γεωγραφική και χρονική της τοποθεσία.

Η γλώσσα του φαγητού τα συγκεντρώνει όλα. Καλά παραδείγματα είναι μερικές πασιγνώστες κερκυραϊκές σπεσιαλιτέ. Το Σοφρίτο, ας πούμε, κληρονομημένο από τους Βενετσιάνους και χαρακτηριστικά μεταλλαγμένο. Η αρχική λέξη, όπως και ακόμα στην Ιταλία, αναφερόταν στο τσιγαρισμένο μείγμα ψιλοκομμένου κρεμμυδιού, καρότου και σέληνου, που αποτελεί την βάση για πολλά γιαχιστά και πολλές σούπες και σάλτσες. Το καυτερό μπουρδέτο έκλεψε την ονομασία από το ιταλικό brodetto, που όμως αναφερόταν μόνο στον ζωμό. Τώρα έχει περιοριστεί στο ψάρι, αλλά παλιότερα περιλάμβανε κάθε φαγητό μαγειρεμένο με κόκκινο καυτερό σούγιο (σάλτσα) τόσο τηχτό που «έβαφε τα μουστάκια».

Η βενετσιάνικη καταγωγή χαρακτηρίζει πολλά φαγητά των κατοίκων της Πόλης, ιδίως τα πιό χρονοβόρα και επίσημα εορταστικά, όπως το περίφημο Παστίτσιο Ντόρσε (dolce) που για να γίνει παίρνει δυό και τρεις μέρες και περιέχει μακαρόνια, σάλτσα από δύο κιμάδες, κεφτέδες, λουκάνικα, συκωτάκια πουλιών, και... ολόκληρα ψητά πουλάκια (τσιγλες συνήθως), όλα ψημένα μαζί σ' ένα «τύμπανο» από γλυκό ζυμάρι.

Από τη Γαλλική εποχή έμειναν λίγες συνταγές, αλλά και νέοι καρποί, όπως οι κανκιάφολες, (torinambour), ρίζες του φυτού Ηλίανθος ο κονδυλώδης, και οι περίφημες άγριες φραουλίτσες. Γαλλικής έμπνευσης είναι και το σκεύος που μπαίνει στη μέση του τραπέζιού με θήκες για λάδι, ξύδι, μουστάρδα και αλατοπίπερο. Το λένε «σουρτού» (sur tout). Άθελά τους, μέσα στο σανό των αλόγων οι Γάλλοι στρατιώτες έφεραν και τους σπόρους από τις άγριες κίτρινες μαργαρίτες της άνοιξης. Ενώ δεν τις βλέπεις στο υπόλοιπο νησί, είναι άφθονες στην περιοχή του Νέου Φρουρίου όπου ήταν οι σταύλοι.

Οι Άγγλοι, τους οποίους κορόιδευαν οι Κερκυραίοι για το άνοστο φαγητό τους, μας άφησαν (εκτός από παλάτια, δρόμους και υδραγωγεία!) μόνον τη μασπατάτα

(mashed potatoes) και όρους όπως το «πιτσινίκι» (picnic) που έφτασε να σημαίνει κάτι σαν μεζές ή τσιμπητό φαΐ.

Στην ύπαιθρο τα περισσότερα καθημερινά φαγητά είναι «της φτώχειας»... στακοφίσι ξερό, (μπακαλιάρος), άγρια χόρτα από φθινόπωρο μέχρι άνοιξη, «ψευτόσουπα» με λίγη «μανέστρα» σπασμένη κομμάτια ή λίγο καλαμποκάλευρο, όλα με γερή δόση κοκκινοπίπερου «για να τραβάνε το κρασί» που ήταν αραιωμένο και ξινό, ελιές, και λάδι. Για γλυκό, ξερά σύκα, σταφίδες και τζίντζολες (τζίτζιφα).

Παρασύρομαι όμως από τις δικές μου εμμονές (για να παραφράσω τον ποιητή: μήπως έχω άλλο στο νού πάρεξ γαστρονομία και γλώσσα;) παραμελώντας το σύνολο της επίτευξης της συγγραφέως.

Η Λάσκαρι δε διστάζει να προσθέσει γνώμες και εμπειρίες προσωπικές και συμπεράσματα καμιά φορά με ελαφρώς αμφίβολη πιστοποίηση, αλλά πάντα καιρία. Και η παραμικρή λεπτομέρεια ή υποψία βρίσκει τη θέση της. Η Λάσκαρι είναι η γιαγιά της Κέρκυρας που μαζί με την ιστορία έχει αφομώσει όλα τα παραμύθια, όλες τις γνώσεις κι εμπειρίες των γιαγιάδων του νησιού. Μήπως θα έπρεπε να την πω «Νόνα» της Κέρκυρας ή «Καλή» της; Όπως μου έμαθε η ίδια, ισχύουν και τα τρία και είναι εξίσου αυθεντικά.

Ίσως το μεγαλύτερο μάθημα αυτού του βιβλίου είναι η συνύπαρξη στο νησί δύο ξεχωριστών πολιτισμών: της πόλης και του χωριού, ο καθένας με τα ειδικά χαρακτηριστικά του, ο καθένας με την γλώσσα του. Στα χωριά η γλώσσα είναι πιά γνήσια ελληνική με πολλές λέξεις κατ' ευθείαν από τα αρχαία και λιγότερες ξενόφερτες προσθήκες. Της πόλης η γλώσσα είναι γεμάτη λέξεις «ιταλικές», και το βάζω σε εισαγωγικά γιατί οι περισσότερες είναι «βενετσιάνικες» και την χρησιμοποιούν όχι μόνο οι «νόμπιλοι» και μορφωμένοι αλλά και οι έμποροι, οι υπάλληλοι και οι μαστόροι. Βενετσιάνικες είναι οι λέξεις που προέρχονται από τους νομικούς και γραφειοκρατικούς όρους της διοίκησης που όριζαν και την οικονομική ζωή του νησιού – τα μέτρα και τα σταθμά, τα χρήματα οι βαθμοί αρχαιρεσίας και τα επαγγέλματα. Το ίδιο και οι οικοδομικοί όροι, άλλοι δόκιμοι και άλλοι πρακτικοί... το καλντερίμι, ας πούμε, λέγεται «ματσακάνι» από το mazza cane, γιατί οι πέτρες έπρεπε να έχουν μέγεθος που σκοτώνει σκύλο!

Όλα τα στοιχεία που μας προσφέρει, περνούν από το μυαλό το ακονισμένο από νομικές σπουδές της συγγραφέως, και το φίλτρο της κορφιάτικης ψυχής της και της αγάπης για τον τόπο της. Η Νινέττα, που γεννήθηκε Λάσκαρι, και παντρεύτηκε Λάσκαρι (παρακλάδι της βυζαντινής οικογένειας) και έζησε το μεγαλύτερο μέρος της ζωής της στα οικογενειακά αρχοντικά της πόλης και του Αγίου Μάρκου με τις πανοραμικές θέες, άφησε στον γιο και τα εγγόνια της

και κοντά τους και σε εμάς, διπλή κληρονομιά και παράδοση στις σελίδες του βιβλίου αυτού.

Το ύφος αλλάζει συχνά από σοβαρό σε παιχνιδιάρικο, και σε πολλά από τα «λαογραφικά» κομμάτια η γλώσσα γίνεται τοπολαλιά με τόσο χαρακτήρα που ακόμα κι όταν δεν καταλαβαίνουμε πολλές απ τις λέξεις, πιάνουμε το πνεύμα και το χιούμορ των λεγομένων... μπαίνουμε στην ατμόσφαιρα. Έχουμε καιρό μετά να πάμε στο γλωσσάρι, το σοφά χωρισμένο σε λέξεις της πόλης και λέξεις του χωριού.

Τα κομμάτια για την ζωή της πόλης είναι τα πιο ζωντανά. Λεπτομέρειες όπως η «Κάμαρα σκούρα» το δωματιάκι στο βάθος του σπετσιέρικου, του φαρμακείου, όπου οι γιατροί έβλεπαν τους ασθενείς τους και ασκούσαν πάνω τους ένα σωρό θεραπείες που σήμερα θα μας τρόμαζαν. Διασκεδαστική είναι η διήγηση για το περιφερόμενο... αφοδευτήριο. «Chi vol cagar» φωνάζει ο πλανόδιος που κουβαλάει ένα «κόμοδο» με σκορδοκουλούρα στο κάθισμα για πιο βολικό. Χρεώνει έξτρα για την «μπέρτα νιτσεράδα» που καλύπτει τον καθισμένο πελάτη, και τα κομμάτια γκαζέτας (εφημερίδας) για μετά...

Θα τελειώσω τονίζοντας την πεποίθηση της συγγραφέως ότι η Βενετία ήταν που σφράγισε το νησί και τους κατοίκους του με πολλά από τα σημερινά χαρακτηριστικά, πολλά απ' τα ελαττώματα και ακόμη πιο πολλά απο τα προτερήματα.

«Της χρωστάμε τη γιορτή και τη “μουζική” που είναι η ζωή μας». γράφει. «Σ' εκείνα τα χρόνια τα αλλόκοτα, μια κούπα κρασί και μουσική –πολλή μουσική– έσπρωχνε τους ανθρώπους μακριά απο γνώση και απόγνωση, τους τύλιγε μαλακά και παρήγορα με την προσμονή μιας κάποιας ελπίδας, με την αναμονή μιας κάποιας χαράς. Κοντά της, αν και ξέραμε καλά πως ο ήλιος και το φεγγάρι ούτε ανατέλλουν ούτε δύουν ποτέ, μάθαμε να θαυμάζουμε, να χαιρόμαστε και να τραγουδάμε την ανατολή και τη δύση τού ήλιου, την ανατολή και τη δύση του φεγγαριού. Στα χωριά μας, ακόμα και σήμερα, λένε “χρόνια πολλά, καλά και βενετικά”».

ΣΑΝ ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ήταν κάποια μέρα που θυμήθηκα, ξαφνικά, τον νόμο της Ιουλίδος, μιας από τις τέσσερις πόλεις που συνιστούσαν την Κέω. Ότι δηλαδή «προσέταττε ο νόμος τους υπερεξήκοντα έτη γεγονότας κωνειάζεσθαι»*.

Βέβαια, έχουνε περάσει κάποια χρόνια από το «Κείον νόμιμον» και εδώ είναι η Κέρκυρα και κώνειο δεν φυτρώνει σ' αυτόν τον ευλογημένο τόπο, γιατί «στις πέτρες της φυτρώνει ανθος, στους βράχους της βλαστάρι» μονάχα. Και όποιος ζει εδώ, θέλει να ζήσει όσο γίνεται πιο πολύ... Για πάντα, αν μπορούσε...

Όσοόσο στάθηκε στη σκέψη. Η «σταδιοδρομία» μου –ο αγώνας στο δικό μου στάδιο, το αγώνισμα του δικού μου δρόμου– είχε πια τελειώσει. Αν και υπερεξήκοντα, λοιπόν, έπρεπε να βρω κάτι να κάνω ακόμα. Αλλιώς...

Τότε, σκέφτηκα να γράψω ένα βιβλίο. Ένα βιβλίο για την Κέρκυρα, που να μιλάει για όσα έγιναν και για όσα αγαπάμε σ' αυτήν την πολυαγαπημένη μικρή μας γωνιά. Ένα βιβλίο που να μην είναι τίποτα παραπάνω από μια καταγραφή αυτών που μία ματιά –γεμάτη αγάπη, πολλή αγάπη– θα δει κυττάζοντας μέσα στο χρόνο. Ένα βιβλίο που να μιλάει γι' αυτό το νησί χωρίς να συντηρεί μύθους, να μιλάει για την ιστορία των ανθρώπων του όπως αυτή ανεπίσημα στους αιώνες, ένα βιβλίο που να κρύβει ίσως ακόμα και κάποια μικρή χαρά –ελευθερία θα το πει αυτό ο George Orwell– να λέει πάντα αυτό που πιστεύει.

Σκεφτόμουνα, λοιπόν, όταν κάποια στιγμή ήρθαν η Ανναλίζ και ο Χριστόφορος και με πήραν από το χέρι. «Νόνα, χρόνος ουκέτι έσται». Τότε κατάλαβα. Όλα αυτά που θέλανε να μάθουν, όλ' αυτά που ήθελα να ξέρουν, όλα αυτά που είναι δικά τους, έπρεπε να προφθάσω να τα πω, να τους τα πω. Ότι ήξερα γι' αυτό το ευλογημένο νησί, την πατρίδα τους, για την ιστορία της, για τους ανθρώπους της, για τη ζωή τους.

Και για την κουβέντα μας, που τραγουδάει και που γεννήθηκε από την ανάγκη ν' ακούγονται τα παιδιά μας στη θάλασσα, από τη μια βάρκα στην άλλη, πάνω από τον υγρό θόρυβο που κάνουν τα κύματα.

Και για τα τραγούδια μας, που δεν μοιάζουν μ' εκείνα των λαών που 'χουν στενάξει πολλά χρόνια κάτω από δυνάστη σκληρό, που δεν έχουν κλάμα, ούτε παράπονο, ούτε πόνο, ούτε αγανάκτηση, ούτε θυμό, ούτε πείσμα, αλλά είναι μόνο ένα χάδι με λόγια, με λόγια ζεστά, γλυκά, ερωτιάrika.

Και για το μικρό, λευκό σύννεφο που σηκώνεται πάνω από τον Παντοκράτορα όταν βάνει μαΐστρο και για τη θάλασσα που μυρίζει χυμονικό λίγο πριν φτάσει η μπόρα από τη Βενετία.

Για όλα. Και έπρεπε να προφτάσω. Γιατί ο χρόνος τώρα πια δεν φεύγει μόνο. Με την ησυχία του σιγά, αργά, ανεπαίσθητα, βυθίζεται στην αιωνιότητα.

Νινέττα Χ. Λάσκαρι

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΟΙ ΚΕΡΚΥΡΑΙΟΙ ΖΗΤΑΝΕ ΑΠΟ ΤΗ ΒΕΝΕΤΙΑ ΝΑ ΚΑΤΑΛΑΒΕΙ ΤΟ ΝΗΣΙ ΤΟΥΣ

*Μέσ' από την αγωνία και την ανάσταση
γαλήνιοι οι αγωνιστές όλων των εποχών
και πάνω τους γαλάζια ομίχλη τ' αγριόκρινα.*

Μαρία Ασπιώτη

Η ΚΕΡΚΥΡΑ ΩΣ ΠΡΟΙΚΑ

Ξαφνικά, κάποια στιγμή, σ' αυτά τα θολά σκοτεινά χρόνια, οι Κερκυραίοι κατάλαβαν πως οι μεγάλοι και οι δυνατοί εξακολουθούσαν να τους δίνουν, αυτούς και το όμορφο νησί τους, προίκα πότε στον ένα και πότε στον άλλο.

Θυμώσανε. Α μα στ' αλήθεια! *La xè longa sta musica!* Κάτι πρέπει να γίνει!

Είχε αρχίσει από πολύ παλιά αυτή η ιστορία. Από το 331 π.Χ., όταν ο τύραννος της Σικελίας Αγαθοκλής είχε δώσει την Κέρκυρα προίκα στην κόρη του Λάνασσα όταν αυτή παντρεύτηκε τον Πύρρο τον βασιλέα της Ηπείρου και συνεχίστηκε όταν, αφού χώρισε η Λάνασσα, την ξανάδωσε προίκα στον καινούργιο της σύζυγο τον Δημήτριο τον Πολιορκητή το 290 π.Χ. (Πλουτ. Πύρρ. 10).

Τα χρόνια περνούσανε –περάσανε πολλά χρόνια– η ταπείνωση όμως συνεχιζόταν το ίδιο.

Πρώτος ο Δεσπότης της Ηπείρου Μιχαήλ ο εξ Αγγέλων δίνει την Κέρκυρα προίκα στον νόθο γιο του αυτοκράτορα της Αλαμανίας Μανφρέδο βασιλιά της Σικελίας, όταν παντρεύτηκε την κόρη του Ελένη, και την ξαναδίνει προίκα στον στόλαρχο Φίλιππο τον Κινάρδο (Philippe Chinard) όταν τούτος παντρεύεται την γυναικαδέλφη του Μαρία Πετραλίφα.

Οι στρατιώτες του Κινάρδου προσφέρουν την Κέρκυρα στον Charles d' Anjouⁱ – τον Κάρολο τον Ανδηγαυό. Το 1294 μ.Χ. ο διάδοχος του Καρόλου, ο Κάρολος Β' δίνει «εν είδει κληρουχίας» την Κέρκυρα στον γιο του Φίλιππο που παντρεύτηκε την Θάμαρ την θυγατέρα του Δεσπότη της Ηπείρου, Νικηφόρου, διαδόχου του Μιχαήλ. Ήταν τότε που οι Κερκυραίοι θυμώσανε πολύ, γιατί εκτός από τη συνε-

i. Ο Κάρολος ο Ανδηγαυός είναι αδελφός του «ριηγός των Φραντζίσκων», δηλαδή του Λουδοβίκου του Αγίου.

χιζόμενη ταπεινώση δεν μπορούσαν να παραδεχθούν και πως αυτοί και το νησί τους δεν άξιζαν παραπάνω από «έξη τρίχροα εξάμιτα» (είδη υφασμάτων) που ήταν υποχρεωμένος ο Φίλιππος να πληρώνει στον πατέρα του κάθε χρόνο, σ' αναγνώριση της κυριαρχίας του στο νησίⁱ.

Το 1364 η Μαρία σύζυγος του Ροβέρτου «αντί προικός χάριν ήσκησε την υπερτάτην εν Κερκύρα εξουσίαν» και το 1370 ο Ταραντίνος ηγεμόνας Φίλιππος νυμφεύεται την Ουγγαρέζα Ελισσάβετ, στην οποία δίνει «ex donationis causa (ως δωρεά)» τα της νήσου Κερκύρας προσόδουςⁱⁱ.

Μα ας πάμε από την αρχή.

Μετά την άλωση της Βασιλεύουσας το 1204 και με την *partitio terrarum imperii Romaniae* που ακολούθησε, η βυζαντινή αυτοκρατορία¹ κατανεμήθηκε ανάμεσα στον κόμητα Βαλδουίνο της Φλάνδρας, που πήρε τα $\frac{2}{3}$, και τον δόγη της Βενετίας Ερρίκο Δάνδολο, που πήρε τα υπόλοιπα $\frac{1}{3}$. Στο μερίδιό τους οι Ενετοί είχαν κρατήσει τη Δυτική Ελλάδα, τα νησιά του Ιονίου και την Πελοπόννησο εκτός από την Αργολίδα. Επειδή όμως δεν μπορούσαν να κυριαρχήσουν και να διατηρήσουν την κυριαρχία τους σε μία τόσο εκτεταμένη περιοχή, έδωσαν το 1204 μ.Χ. σε δέκα τιμαριώτες το φρούριο και το νησί της Κέρκυρας. Οι τιμαριώτες αυτοί ήταν υποχρεωμένοι να εξοπλίζουν στρατό, να υπερασπίζονται το νησί και να αφίσουν στους Κερκυραίους τις υπάρχουσες εκκλησίες τους.

Όμως σε λίγο, Έλληνες² από τους βασιλικούς οίκους του Βυζαντίου κατάφεραν να διασώσουν κάποια τεμάχια της διαμελισμένης αυτοκρατορίας και να δημιουργήσουν το Δεσποτάτο της Ηπείρου. Κάτω από τη δυναστεία του Μιχαήλ του εξ Αγγέλων και των διαδόχων του, η Κέρκυρα θα μείνει για πενήντα χρόνια. Όταν όμως στον Φίλιππο ενώθηκαν τα δικαιώματα και των Ανδηγαυών και των Δεσποτών της Ηπείρου και θεωρήθηκε ο Φίλιππος νόμιμος διάδοχος και των δύο, αφού είχε παντρευτεί τη Θάμαρ, κόρη του Δεσπότη Νικηφόρου διαδόχου του Μιχαήλ, όλοι κατάλαβαν πως νομοτελειακά το ομόδοξο κράτος είχε φθάσει στο τέλος του.

Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

Οι Κερκυραίοι κυττάζανε καλά τριγύρω. Είχανε φθάσει εις το –κατά τον Αριστοτέλη– «μη ενδέχασθαι άλλως». Η «ανάγκη» να κρατηθούν από κάπου τους έζωνε επιτακτική.

i. «Sub sensu annuo sex semitarum de tribus coloribus... in recognitionem nostri majoris domini» (Γερακάρης Ν., *Κερκυραϊκά σελίδες*, σελ. 40).

ii. Τότε μ' αυτό το γάμο βρέθηκε σε κίνδυνο η υπεροχή της Βενετίας στην Αδριατική.

Στην Ευρώπη από το 1348 είχε αρχίσει το μεγάλο θανατικό. Όταν οι Μογγόλοι πολιορκήσαν τους Γενοβέζους στην Κάφρα της Κριμαίας, η πανούκλα θέριζε τους στρατιώτες. Ο αρχηγός των Μογγόλων Τζάνισπεργκ είχε την ιδέα να εκσφενδονίσει με καταπέλτη πάνω από τα τείχη τα πτώματα των στρατιωτών που είχαν πεθάνει από πανούκλα. Η επιδημία εξαπλώθηκε πολύ γρήγορα από τους Γενοβέζους. Μέσα σε δύο χρόνια ο μεγάλος αυτός λοιμός – «ο Μαύρος Θάνατος του Μεσαίωνα» είχε απλωθεί στη Σικελία, στη Βενετία, στη Μασσαλία, σε όλη τη Δυτική και Κεντρική Ευρώπη.

Στην Πελοπόννησο, το Δεσποτάτο του Μυστρά των Παλαιολόγων ήταν σε διαρκή πόλεμο τότε με τους Λατίνους, τότε με τους Βυζαντινούς. Στην κεντρική ανατολική Μεσόγειο οι Τούρκοι είχαν περάσει τη θάλασσα του Μαρμαρά νικώντας στην Καλλίπολη το 1354.

Ο Κάρολος ο Θωπίας το 1357 προσαγορεύεται βασιλιάς της Αλβανίας και γίνεται κύριος του Δεσποτάτου της Ηπείρου νικώντας τον τελευταίο στρατό του Νικηφόρου Β' στη μάχη του Αχελώου. Τυχοδιώκτες που αποτελούν την Κουμπανιάν των Καταλανών μοιράζονται τη Στερεά και την Πελοπόννησο. Τα νησιά και τα παράλια δέχονται συνεχώς επιδρομές από πειρατές. Οι Τούρκοι νικάνε στη Φιλιπούπολη το 1363 και στην Αδριανούπολη το 1370.

Το 1373 οι Τούρκοι κατακτούν την Καβάλα, τη Δράμα και τις Σέρρες. Οι Ενετοί πολεμάνε τους Γενοβέζους στην Αδριατική και ο Κάρολος ο Κουϊντος έχει ν' αντιμετωπίσει τους Άγγλους στον εκατονταετή πόλεμο 1353-1453. Λίγο αργότερα –το 1389– όλοι οι βαλκανικοί λαοί συνασπίζονται εναντίον των Τούρκων, αλλά ο Βαγιαζίτ ο γιος του Μουράτ τους συντρίβει στο Κοσσυφοπέδιο.

Στα τέλη του 14ου αιώνα οι κυκλώνες του πεπρωμένου σαρώνανε τα βυζαντινά θέματα απειλώντας ολόκληρη τη χριστιανοσύνη.

Στο Ανατολικό Ρωμαϊκό κράτος –ο όρος Βυζάντιο καθιερώθηκε μόνο το 1648– ο Ιωάννης ο Ε' ο Παλαιολόγος ζητάει βοήθεια από τη Δύση και ο Πάπας Ουρβανός Ε' ευχαρίστως του τη δίνει, φθάνει να αποκηρύξει την Ορθοδοξία. Ο Έλληνας αυτοκράτορας, διάδοχος του Μέγα Κωνσταντίνου και του Ιουστινιανού, γίνεται «αρνηγάδος», αποκηρύσσει δηλαδή την ορθοδοξία και ασπάζεται τον καθολικισμό το 1369 στο ναό του Αγίου Πέτρου στη Ρώμη, αλλά ξαναγίνεται ορθόδοξος όταν καταλαβαίνει πως ο Πάπας τον κοροϊδεύει και βοήθεια δεν βλέπει. Στρέφεται στους Ενετούς. Όμως στο μεταξύ έχει εμπλακεί με Βενετούς τοκογλύφους¹,

i. Ο Λαόνικος Χαλκοκονδύλης γράφει πως όταν ο Ιωάννης Ε' Παλαιολόγος έφθασε στην Βενετία «κατεσχέθη τε αυτού υπό Ενετών, ου μεθεμένων αυτού αποσιλίν οκάδε, άχρως αν μη εκτίση το χρέος τοις δανεισταίς».

φυλακίζεται στη Βενετία ως αναξιόχρεως οφειλέτης και για να γλυτώσει συνομολογεί ειρήνη με τους Τούρκους.

Η ματιά μας –κυττώντας πολύ βαθειά μέσα στον χρόνο– από εδώ και εμπρός θα δει πολλά και περίεργα. Θα δει όλα όσα είδανε και οι Κερκυραίοι τότε, όταν γεμάτοι ανασφάλεια, αγανάκτηση και φόβο ζήτησαν από τους Ενετούς να καταλάβουν το νησί τους.

Θα δει τη Βυζαντινή μας Αυτοκρατορία να βγαίνει *ad publicum incantum* – σε δημόσιο πλειστηριασμό– από αυτοκράτορα και αυτοκρατορικούς γιους. Τους Τούρκους –τον Βαγιαζήτ– να ενθρονίζουν ορθόδοξους αυτοκράτορες στην Κωνσταντινούπολη – τον Ιωάννη και τον Μανουήλ. Τον αυτοκράτορα να δίνει βυζαντινά στρατεύματα στους Τούρκους για να καταλάβουν μια βυζαντινή πόλη. Δηλαδή τους βυζαντινούς να πολιορκούν τους βυζαντινούς και να δίνουν μια δική τους, μια βυζαντινή πόλη, τη μόνη που κατέχουν στην Ανατολή –τη Φιλαδέλφεια– στους Τούρκους. Θα δει την κατάρρευση της αυτοκρατορίας να είναι τέτοια, ώστε η Ενετική Σύγκλητος να νομίζει πως ο Βαγιαζήτ είχε ήδη ανέλθει στο βυζαντινό θρόνοⁱ.

Από τον παλιό βαλκανικό και βυζαντινό κόσμο η Κέρκυρα δεν μπορούσε πια να ελπίζει σε τίποτα. Αντίθετα, απ' αυτή τη μεριά άρχισε να διαφαίνεται η οθωμανική καταίγιδα που, μοιραία, απλωνόταν παντού. Και δεν είχε τη δύναμη να απαλλαγεί από τους πρίγκηπες του Τάραντα, στους οποίους ανήκε, ούτε και τη συνέφερε να υποταγεί στην Πάδοβα, που δεν μπορούσε να της εξασφαλίσει κάποιο μέλλον. Πώς να υπολογίσει σε κάποια, οιονεί έστω, ανεξαρτησία; Χωρίς στάρια, χωρίς αρκετούς ανθρώπους για να καλλιεργήσουν τη γη, χωρίς καράβια για τη διακίνηση των προϊόντων της, χωρίς πολεμικά πλοία να την υπερασπίσουν ποτέ δεν θα μπορούσε να ελπίζει σε κάποια αυτοτέλεια.

Συγχρόνως, όμως, σ' όλα αυτά τα χρόνια «Λέων ο Ενετικός επτερύσσετο την Κέρκυρα, ερωτύλως προσβλέπων πλιν εξ υπολογισμού φρονών, ότι η Κέρκυρα δια την γεωγραφικήν αυτής θέσιν ήθελε καταστεί ασφαλές έρεισμα και ισχυρόν προπύργιον του Αδριατικού και της Ενετίας»ⁱⁱ.

Ακόμα, η Βενετία από πολύ νωρίς κατάλαβε πως πολλά είχε να ωφεληθεί από την εκπολιτιστική, τη ζωτική γι' αυτήν επιρροή του ελληνικού πολιτισμού. Έτσι

i. Όταν το 1390 πήγαν στην Κωνσταντινούπολη απεσταλμένοι των Ενετών είχαν εντολή «Να βρουν το γιο του Μουράτ τον Βαγιαζήτ στην Κωνσταντινούπολη και να πετύχουν την ανάκληση της κατασχέσεως των Ενετικών πλοίων». Μ. Silberschmidt, *Das orientalische Problem zur Zeit der Entstehung der Türkischen Reiches*, 66-68.

ii. Ν. Γερακάρη, *Κερκυραϊκαί σελίδες*, σελ. 70.

τα ελληνικά γράμματα καλλιεργήθηκαν με μεγάλο ζήλο στη Βενετία –που αποκλήθηκε γι’ αυτό «Νέαι Αθήναι»– τόσο που η ανάπτυξη της κλασσικής παιδείας εκεί να λέγεται και η «ηώς της Αναγεννήσεως»ⁱ.

Ήδη το 1328 η Γερουσία δηλώνει πως ο «πολιτισμός, η Τέχνη και τα Γράμματα την Ελλάδα³ έχουσι κοιτίδα και είναι κτήμα του Ευγενούς των Ελλήνων Γένους, όπερ κατά το πλείστον διέδωκε και ενίσχυσε την Χριστιανικήν Θρησκείαν· όθεν ομοθύμως ευδοκεί ίνα βουλόμενοι οι φύσει ούτοι ευγενείς, ασμένως να εισάγονται εις την ευγένειαν και τα συμβούλια της Ενετίας». Και, είναι αλήθεια, παρά τις ταπεινώσεις των καιρών, οι Έλληνες κατάφεραν να φθάσουν ακόμα και σ’ αυτό το αξίωμα του Δόγη. Το 1402 Δόγης της Βενετίας είναι ο Έλληνας Μιχαήλ Στενός.

i. Darù, *Histoire de la Republique de Venise*, Paris 1853.

Η ΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑ ΣΤΗΝ ΚΕΡΚΥΡΑ (1386-1797)

Μετά από διάφορες αποτυχημένες απόπειρες, πρώτα από τον δουκικό συμβολαιογράφο Pietro di Compostelle που ζήτησε από τον ηγεμόνα του Τάραντα να παραδώσει στους Ενετούς την Κέρκυρα ως ενέχυρο για 30.000 δουκάτα, και έπειτα το 1355 με δόγη τον Andrea Dandolo που επιχείρησε διαπραγματεύσεις με τον Ροβέρτο και το 1374 με τον Φίλιππο, οι Ενετοί έστειλαν στην Κέρκυρα τον Marino Malipiero. Ο Malipiero με πλοία και στρατό κυρίευσε το φρούριο της Κασσιώπης, που επειδή του αντιστάθηκε το κατέλαβε και το κατεδάφισε. Αμέσως στέλνουν και τον ναύαρχο Zuanne Miani να διαπραγματευτεί με τους Κερκυραίους προκειμένου αυτοί με τη θέλησή τους να υποταγούν στους Ενετούςⁱ.

Στις 20 Μαΐου 1386 ο δήμος της Κέρκυρας ανέδειξε πέντε πληρεξουσίου – μεταξύ αυτών και τον Ισραηλίτη Davide Semo – για να πάνε στη Βενετία να ζητήσουν την έγκριση της Συγκλήτου για τις συνθήκες που ήδη είχαν συνομολογηθεί με τον Ιωάννη Μιάνη και να δώσουν τον όρκο της υποταγής.

Οι πληρεξούσιοι στη Βενετία και μπροστά στον δόγη Antonio Venier εξεφώνησαν λόγο που τελειώνει «...Perchè l'abbassarsi a Voi, Serenissimo, è glorioso solevamento...» («...Το ταπεινούσθαι ενώπιον Υμών, Γαληνότητε, είναι ένδοξος εξύψωσις...»)ⁱⁱ.

Στις 9 Ιανουαρίου 1387, χρυσόβουλο (Bolla Aurea) ρύθμιζε τις σχέσεις του νησιού με τη Γαληνοτάτη Δημοκρατία της Βενετίας. Ανάμεσα στ' άλλα η Βενετία έδινε υπόσχεση να κατέχει και να υπερασπίζεται αιωνίως την πόλη και το νησί. «Χορηγούσε αμνηστία για τα αδικήματα που είχαν διαπραχθεί στο παρελθόν, διασφάλιζε την κατοχή αγρών και οικιών, ώριζε να εκλέγεται δημόσιος Μνήμων (Notarius) ώστε να συντάσσονται ελληνικά τα «προς τους Γραικούς κλητήρια», διασφάλιζε τα δικαιώματα των τιμαριωτών και των εκκλησιών και επέβαλλε εισφορά στους Κερκυραίους τιμαριούχους προς την Ενετική Αρχή. Ακόμα, απαγόρευε στους Ενετούς αξιωματικούς και κυβερνήτες (αρθ. ή) να επιβαρύνουν τους Κερκυραίους παίρνοντας διά της βίας λέμβους, κλίνας κτλ. Επίσης τους υποχρέωνε να πληρώνουν οποιοδήποτε είδος αγοράζαν και να μην αγοράζουν τίποτα διά της βίας. Συγχρόνως επέβαλλε στους οιοπόδες (αρθ. ά) να σφραγίζουν τα μέτρα με επίσημη

i. Γνωστός διπλωματικός ελιγμός της Βενετίας. Επεδίωκε πάντα οι λαοί που κατακτούσε να έχουν μόνοι τους ζητήσει την υποταγή τους σ' αυτήν.

ii. Marmora A., *Storia di Corfù*, Βιβλ. V.

σφραγίδα και τέλος επεκύρωσε κατά τα πάτρια έθιμα το αξίωμα των «καταπάνω»ⁱ και των συνδίκων.»

Για την Κέρκυρα, η *musica rabiosa* των πεπρωμένων και των καιρών είχε αρχίσει και μαζί της, για άλλη μια φορά, και ο εξευτελισμός της εξάρτησης.

Η Ενετοκρατία στην Κέρκυρα κράτησε 411 χρόνια, 11 μήνες και 11 μέρες.

ΔΙΟΙΚΗΣΗ

Η Κέρκυρα διατήρησε την εσωτερική της διοίκηση και παραχώρησε στη Βενετία την κυριαρχία που την αντιπροσώπευε ένας Βενετσιάνος ευγενής που εκλεγότανε από το Μεγάλο Συμβούλιο και τον έλεγαν Βάιλο, γιατί οι Κερκυραίοι είχανε συνηθίσει να τον αποκαλούν έτσι από τον καιρό των Ανδηγαυώνⁱⁱ. Συνέχισαν έτσι ως το 1420, όταν, μετά από αίτηση των Κερκυραίων, η Βενετία έστειλε τρεις ευγενείς, τους Camerlenghi ή Rettori, με δικαίωμα να δικάζουν μαζί με τον Βάιλο. Οι δύο πρώτοι εδίκαζαν στις πολιτικές και ποινικές δίκες, μαζί και με τους ενιαύσιους δικαστές (Giudici Annali). Ο τρίτος απ' αυτούς, ο Προβλεπτής Καπετάνος (Proveditore e Capetano), εδίκαζε σε δίκες που αφορούσαν το δημόσιο ταμείο, φόρους, δασμούς κτλ. και ήταν ακόμα και ανακριτής και δικαστής σε πολιτικές και στρατιωτικές υποθέσεις. Πάντως η Ενετική Δημοκρατία έδινε το δικαίωμα της έφεσης ενώπιον των δικαστηρίων της Μητρόποληςⁱⁱⁱ. Για την υπεράσπιση των φρουρίων έστελναν άλλους δύο ευγενείς, τον αρχηγό της ακρόπολης και τον φρουράρχο (Castellano e Capetano).

Στην Κέρκυρα έμεναν και οι κυβερνήτες του στόλου που η Βενετία διατηρούσε πάντα και σε καιρό ειρήνης. Οι Ένετοί έφτιαζαν πολεμικό λιμάνι στο Govino – στα Γουβιά– γιατί περιβαλλόταν από τέλματα και ήταν απροσπέλαστο. Ο *capitano delle navi* έπρεπε να κατοικεί εκεί. Επί κεφαλής αυτής της ναυτικής δύναμης ήταν ευγενής Ένετός, ο γενικός Προβλεπτής Θαλάσσης (Proveditor General da mar), που μετά την επέκταση της Βενετίας στην Ανατολή έγινε ανώτατη αρχή και ονομάστηκε Γενικός Προβλεπτής της Ανατολής (Proveditor General del Levante).

Σε ειδικές περιστάσεις έστελναν από τη Μητρόπολη και ανακριτές (*inquisitori*) συνήθως στρατηγούς με απεριόριστη εξουσία.

i. *Catapanus*: ελληνική –βυζαντινή– λέξη από τις πολλές που μας πήραν οι Λατίνοι. Κατά-παν: καταπάνω. Αργότερα αναγραμματίστηκε και έγινε *capetano*. Είχε την έννοια του προϊσταμένου.

ii. *Marmora, Storia di Corfu*, Βιβλ. V.

iii. Μαυρογιάννη, *Ιστορία των Ιονίων Νήσων*, 1889, Α', σελ. 40.

Οι Βενετσιάνοι με πολύ ενδιαφέρον φρόντιζαν να διατηρούνται τα προνόμια των Κερκυραίων. Όπως αποδεικνύεται, μεταξύ άλλων, και από δύο Ducale –διαταγές με την υπογραφή του Δόγη– μία στις 7 Μαΐου 1422 και άλλη στις 11 Μαΐου 1440, που προβλέπουν την τιμωρία με 100 δουκάτα του Βαίλου ή του Προβλεπτή αν αποπειραθούν να παραβιάσουν τα προνόμια των Κερκυραίωνⁱ.

Με τους Ενετούς οι Κερκυραίοι διατηρήσανε την «επιχώριον» διοίκηση. Υπήρχε ένα συμβούλιο στο οποίο παίρνανε μέρος εξέχοντες πολίτες, Γραικοί και «Έλληνες εκ της χέρσου Ελλάδος». Επειδή όμως, όπως πάντα, καταφέρνανε να γίνονται δεκτοί και ανάξιοι πολίτες, το 1440 ζήτησαν από τη Βενετία ν' αλλάξει το σύστημα. Ένα νέο συμβούλιο δημιουργείται από εξήντα ή εβδομήντα έγκριτους πολίτες που εκλεγόταν με ψηφοφορία –κάλητη και σφαιρίδιο– για να διαχειρίζεται τις δημόσιες υποθέσεις.

Το συμβούλιο εξέλεγε τους ετήσιους δικαστές (judici annali), τους 4 συνδίκους (syndaci), τους δύο τιμητές (censori) και τους 3 αρχηγούς εκλεκτών (capitolari).

Το 1489, έπειτα πάλι από αίτημα των Κερκυραίων, δημιουργήθηκε ένα νέο συμβούλιο με 150 μέλη, το περίφημο «Κονσέγιο». Το «συμβούλιο των 150», το Gran Consejo, εξέλεγε τους υπαλλήλους κάθε χρόνο και τους συνδίκους, τους κήνσορες (censori) που ήτανε επιφορτισμένοι με τη διεύθυνση και την τάξη των συνεδριάσεων του Μέγα Κονσέγιου που συγκαλούσαν με διαταγή των συνδίκων. Εξέλεγε ακόμα και τους Αντιλέγοντας ή Υπερασπιστάς της Κοινότητας (Contradittori e Difensori del Comune) που έργο τους ήταν να αντιλέγουν στις προβαλλόμενες στο συμβούλιο προτάσεις έτσι που η απόφαση ύστερα από τόσο μακρά συζήτηση να είναι όσο γίνεται πιο σωστή. Ακόμα, για την καλή λειτουργία των δικαστηρίων διόριζε δύο υπαλλήλους, τους «Proveditori alle Tolle» – επί των πινάκωνⁱⁱ.

Οι Σύндικοι αρχικά ήταν τέσσερις. Από το 1691 έγιναν τρεις. Εκπροσωπούσαν τον κερκυραϊκό λαό. Χειρίζονταν οικονομικά και αγορανομικά ζητήματα – μαζί με άλλους δύο υπαλλήλους, τους δημόσιους ζυγιστές (giustizieri), συνεργάζονταν με τις τοπικές Ενετικές αρχές και είχαν δικαίωμα να αναφερθούν στη Διοίκηση της Γαληνοτάτης, να «προσαγάγωσιν ενώπιον του δόγου οιανδήποτε ένστασιν κατά αυθαιρεσιών και πράξεων των Προβλεπτών ή άλλης τινός αρχής των Βενετών»ⁱⁱⁱ.⁴

Παράλληλα με το Gran Consejo –το συμβούλιο των 150– διατηρήθηκε το γενικό Συμβούλιο της πόλης, που συνερχόταν μία φορά το χρόνο και εξέλεγε τους 150.

i. Ερμάνου Λούντζη, *Η Ενετοκρατία στα Επτάνησα*, σελ. 105.

ii. Έργο τους να μην εισπράττουν οι δικαστές και οι γραμματείς για δικαστικά έξοδα περισσότερα χρήματα απ' αυτά που ήτανε γραμμένα στους πίνακες (tavollette και σε Βενετσιάνικη διάλεκτο tollele).

iii. Χιώτης, Τόμ. 3ος, σελ. 234.

Συγχρόνως, με δουκική διαταγή στις 10 Δεκεμβρίου 1627, συγκροτήθηκε και το Συμβουλευτικό Σώμα (Consulta del Conclave), που το αποτελούσαν οι τρεις ενιαύσιοι δικαστές, οι τέσσερις Σύνδικοι, δύο κήνσορες και τρεις απλοί σύνεδροι (capitolari). Το Κονκλάβιο αυτό ήταν αρμόδιο να συμβουλεύει για κάθε υπόθεση που αφορούσε την πολιτεία, να ενημερώνει και να προειδοποιεί τις Ενετικές αρχές – «επί μόνω τω σκοπώ του να έχωσιν γνώσιν αυτών!» λέει ο Λούντζηςⁱ, χωρίς θαυμαστικό. Το κονσέγιο δεν μπορούσε τίποτα ν' αποφασίσει χωρίς γνωμοδότηση του Κονκλάβιου.

Για να εκλεγεί κάποιος στο G. Gonsejo (το Συμβούλιο των 150) έπρεπε να είναι είκοσι χρονών –εκτός αν είχε διδακτορικό δίπλωμα– να έχει γεννηθεί εκ νομίμου γάμου ευγενών γονέων και να μην έχει μετέλθει ποτέ βάνουσον τέχνην. Εάν δεν ήταν Κερκυραίος έπρεπε να είχε τουλάχιστον πενταετή διαμονή στο νησί και να κατήγεται από ευγενή οικογένεια της πατρίδας του. Μόνον τότε έπαιρνε από τον προβλεπτή το «bene probatum» – το «έχει καλώς».

Μόλις έδινε τον όρκο, ο νέος ευγενής «ενεδύετο το αρχοντικόν μακρουραϊόν ιμάτιον, εφόρει πτερωτόν κυρτοειδή πίλον»ⁱⁱ και επλήρωνε 1000 χρυσά φλωρία που η πολιτεία τα δάνειζε με μικρό τόκο στους φτωχούς.

Επειδή όμως είχανε γίνει πολλές καταχρήσεις και για να είναι δυνατή η απόδειξη των προσόντων εκείνων που ήθελαν να γίνουν δεκτοί στο Κονσέγιο, ψηφίζεται το 1572 η σύσταση βιβλίου στο οποίο καταγράφονται τα ονόματα των ευγενών που απαρτίζανε το σώμα. Ο κατάλογος αυτός προσυπογράφεται από τις ενετικές αρχές και σ' αυτόν απαγορεύεται να προστεθεί άλλο όνομα εκτός απ' αυτό του νέου πολίτη που, σύμφωνα πάντα με τους τύπους, θα γινότανε δεκτός.

Το βιβλίο αυτό είναι το «libro d' oro».

Συγχρόνως, επειδή με πράξη το 1599 αποκλείστηκαν τελείως από το Μ. Κονσέγιο οι νοθογέννητοι (sangue di muilo), διατάχτηκαν ο πρωτοπαπάς και οι εφημέριοι να καταγράφουν σε ειδικά βιβλία τους γάμους, τις βαπτίσεις και τους θανάτους των πολιτών. Τα βιβλία αυτά είναι τα «βαπτισμοζευγοταφολόγια» των εκκλησιών.

ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Όταν Λέοντος Γ' του Ισαύρου βασιλεύοντος (717-741) η Ελλάδα αποσπάται εκκλησιαστικά από τον Πάπα και περιέρχεται στην αρμοδιότητα του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, η Κέρκυρα το 733 παίρνει «τίτλο Μητροπόλεως» και εξαρτάται

i. Ερμ. Λούντζη, *Η Ενετοκρατία στα Επτάνησα*.

ii. Χιώτης, *Ιστορικά Απομνημονεύματα*, Τόμ. 3ος, σελ. 508, Κέρκυρα 1863.

απ' ευθείας από το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Η Επισκοπή Κερκύρας ήταν ανεξάρτητη και κατείχε την 73η θέση «των θρόνων των υποκειμένων τῷ Πατριάρχει» από τον καιρό του Λέοντος ΣΤ΄ του Σοφού (886-912).

Με την κυριαρχία των Ανδηγαυών –Γάλλων από τη Δυτική Γαλλία– ο επισκοπικός θρόνος καταργείται το 1267. Ο Κάρολος ντ' Ανζού (Charles d' Anjou), αδελφός του βασιλιά της Γαλλίας Λουδοβίκου του Αγίου, που χρωστούσε στον Πάπα το βασίλειο της Νάπολης θέλησε με αυτόν τον τρόπο να ικανοποιήσει την Αγία Έδρα. Ο Πάπας ασμένως δέχτηκε την κατάργηση στηριζόμενος σε κάποιο ρητό της Λατερανής Συνόδου (Consilium Lateraniense) του 1215 που έλεγε πως «ένα σώμα με δύο κεφάλια είναι τέρας», γιατί είχε πάντα την ελπίδα πως οι ορθόδοξοι θα προσχωρούσαν στον καθολικισμό. Οι συχνές όμως διώξεις των ορθοδόξων, η ταπείνωση που ένοιωσαν με την κατάργηση του επισκοπικού θρόνου αντίθετα συσπείρωσαν τους Κερκυραίους και η ορθοδοξία (ορθή σκέψη, σωστή άποψη) έμεινε και στην Κέρκυρα πίστη ακλόνητη στους αιώνες.

Για να καθησυχάσει τους ορθοδόξους, ο Κάρολος συνέστησε τον Ιερόν Τάγμα, που το αποτελούν «33 ορθόδοξοι ιερείς εκ των αγρών της νήσου Κερκύρας διασταλτέοι παντάπασι από των 32 ιερέων της πόλεως καλούμενοι Λευτεριώτα»ⁱ. Το γενικό συμβούλιο της πόλης μία φορά το χρόνο εξέλεγε τους ιερείς που συγκροτούσαν το Ιερόν Τάγμα. Οι ιερείς αυτοί μαζί με τις Ενετικές αρχές και τους χρονικούς δικαστές ψήφιζαν για 5 χρόνια τον Μέγα Πρωτοπαπά. Ο Μέγας Πρωτοπαπάς, ενώ είχε επισκοπική δικαιοδοσία και «έχαιρε το δικαίωμα του στηρίζειν επί του εδάφους την βακτηριάν», μη όντας επίσκοπος δεν είχε εξουσία να χειροτονεί. Εξηρτάτο από τον Πατριάρχη αλλά πάντα κάτω από τον έλεγχο των Ενετώνⁱⁱ.

Αλλά ενώ η Δυτική Εκκλησία προεξήρχε της Ορθοδόξου, καθολικοί και ορθόδοξοι συνεχώς ερίζουν.

Η Σύνοδος του Λατερανού το 1215 αφορίζει τους Γραικούς που... ξαναβάφτιζαν τα παιδιά που είχανε βαπτίσει ήδη οι Λατίνοι ιερείς και πλένανε τ' αλτάρια (τις άγιες Τράπεζες) πάνω στα οποία είχανε ιερουργήσει οι καθολικοί.

i. 1246 μ.Χ. Χρυσόβουλο του Δεσπότη της Ηπείρου Μιχαήλ Β΄ που με αυτό επεκύρωνε τα προνόμια «ων απήλαυν οι ιερείς αυτοί» (Ιω. Ρωμανός Ανδηγαυϊκόν Δίπλωμα 1888 μ.Χ.).

ii. Τα χρόνια αυτά –το 1257– κτίζεται εις το Υψηλόν όρος με έξοδα και εργασία των γύρω χωριών ο ιερός Ναός του Παντοκράτορα. Πλουτίζεται με δωρεές χωρικών και του μοναχού και ιερέως Ανθίμου του Περιθειώτη «...προς άφεσην των αματιών και εις εβημερίαν του προσορηγού κε ματέου βίου...». Έγγραφο που διέσωσε ο Ιωάννης Ρωμανός. Το 1371 ο Έλληνας καθολικός Αρχιεπίσκοπος των Κορυφών και πρώτος αυτοκρατορικός Σύμβουλος, Καστελλίνος ο Ρωμανόπουλος, καθιστά την Ιεράν Σκήτη στο χωριό Νυφές «ασκηταριό» ασύδοτον και ελευθέραν και δωρεοδόχον.

Το 1367 επί Φιλίππου Β΄ εκδίδεται βασιλική επιταγή με την οποία απαγορεύεται κάθε ανάμειξη του δυτικού κλήρου στα εσωτερικά της Ανατολικής Εκκλησίας.

Το 1578 διαταγή του Δόγη Nicola Da Ponte ώρισε: «οι Λατίνοι ιεράρχαι (Prelati) να πράττωσι τα δέοντα όπως επαυξήσουν και διατηρήσουν το Λατινικόν δόγμα, αλλά να μην φέρουν προσκόμματα εις τους θέλοντας να πρεσβεύουν το γραικικό».

Το 1582 ο Πάπας Γρηγόριος ΙΓ΄ μεταρρύθμισε το ημερολόγιο. Οι Βενετσιάνοι ζήτησαν από τον Πατριάρχη Ιερεμία να επιτρέψει στις ορθόδοξες εκκλησίες που «υπέκειντο εις την ενετική κυριότητα (sic)» τη χρήση του νέου μηνολογίου. Ο Πατριάρχης αρνήθηκε. Τότε, με ψήφισμα του καθολικού Επισκόπου Κερκύρας, Ιωάννη Βάλβη, έπειτα από ειδική εξουσία που του ανέθεσε ο Πάπας, υποχρεωθήκανε οι Λατίνοι να γιορτάζουν το Πάσχα μαζί με τους ορθοδόξους.

Το 1605 μεγάλη φασαρία. Σε ποιον να ανήκαν άραγε οι λαμπάδες που συνοδεύανε τους νεκρούς, αν στην κηδεία μετείχαν ιερείς και από τα δύο δόγματα; Ο εφημέριος του Ναού του Αγίου Σπυριδώνα τις άρπαξε όλες και δεν έδινε καμμία στον Λατίνο. Τους δίκασε ο Μ. Πρωτοπαπάς, τους τις μοίρασε δίκαια, αλλά εμερίμνησε και για το μέλλον. Τις δύο λαμπάδες που τοποθετούσαν στο κεφάλι του πεθαμένου στο σπίτι του, να τις παίρνει τη μία ο εφημέριος και την άλλη ο αρχιμανδρίτης!ⁱ

Με διάταγμα του Γενικού Προβλεπτή Αντωνίου Jen στις 20 Απριλίου 1650 Απριλίου 1650 επιβάλλεται στους ιερείς να μην σημαίνουν τις καμπάνες, αλλά να τις κρατάνε δεμένες και να σημαίνουν μόνο το Μεγάλο Σάββατο την ώρα της Ανάστασης και αφού σημάνει πρώτα ο Ντόμοςⁱⁱ.

Τα δύο δόγματα –ορθόδοξοι και καθολικοί– συλλειτουργούσαν στη γιορτή του Αγίου Αρσενίου, στο μνημόσυνο για τη λύτρωση της Κέρκυρας από το λοιμό, στις 25 Μαρτίου, επέτειο της κτίσεως της Βενετίας, στη γιορτή του Αγίου Μάρκου. Ο Πρωτοπαπάς στο τέλος της τελετής έδινε στον Προβλεπτή σε ασημένιο δίσκο ένα τριαντάφυλλο και ο αρχηγός των allabardieriⁱⁱⁱ έρριχνε στο δίσκο «φλωρίον» από το δημόσιο ταμείο. Γιόρταζαν μαζί ακόμα τη γιορτή της Αγίας Ιουστίνας σ' ανάμνηση της ναυμαχίας της Ναυπάκτου και την επέτειο της αφιέρωσης της Κέρκυρας.

Την παραμονή των Χριστουγέννων ο ορθόδοξος κλήρος επισκεπτόταν τον λατινικό. Ο Μέγας Πρωτοπαπάς έδινε στον Λατίνο Επίσκοπο μία torza –πολύ μεγάλο κερί– αναμμένη και εκείνος έψελνε ελληνικά το «η γέννησίς Σου Χριστέ ο Θεός

i. Ερ. Λούντζη, *Η Ενετοκρατία στα Επτάνησα*, σελ. 205.

ii. Ντόμος - Duomo: Λατινική Μητρόπολη.

iii. allabardieri: στρατιώτες που έφεραν δόρυ.

ημών». Ο αρχιεπίσκοπος έπινε κρασί μωσχάτο και μετά προσέφερε και στους άλλους. Έπειτα έδινε δώρο στο Μ. Πρωτοπαπά ένα δίσκο με ζαχαρωτά.

Στη λειτουργία του Πάσχα ο Προβλεπτής και οι αρχές προσέρχονταν πενήθοι και μόνο όταν ακουγόταν το «gloria in excelsis deo» πήγαιναν στο σκευοφυλάκιο και άλλαζανⁱ. Μόλις τελείωναν οι κανονίες ένας κρεσπώλης έτρεχε αυτός πρώτος στο παλάτι κραδαίνων ένα κομμάτι αρνί και έπαιρνε «χάρισμα» ένα δουκάτο χρυσόⁱⁱ.

Μεγάλες γιορτές γίνονταν όταν ερχόταν καινούργιος Λατίνος Επίσκοπος, την ημέρα της Εισόδου του (Ingresso). Όλοι μαζί, καθολικοί, ορθόδοξοι και Εβραίοι, με τις σκόλες, τις τούρτες, τα τωρτσόνια και τα φλάμπουραⁱⁱⁱ προΐπαντούσαν τον Επίσκοπο που κατέβαινε από τη ναυαρχίδα στον Άη Νικόλα. Τον ανέβαζαν σε στολισμένη άμαξα και με πομπή – οι Εβραίοι με την ιεράν Βίβλον «επί μεταξοπτίλου προσκεφαλίδος» μέσα σε επιχρυσωμένο κιβώτιο κάτω από baldacchin^{iv} με στρατιωτική φρουρά και μουσική, καθολικοί και ορθόδοξοι τον συνόδευαν έξω από τη Μητρόπολη, όπου κάτω από αψίδα εκείνος γονάτιζε «επί σκίμποδος και προσκεφάλου μεταξωτού ερυθρού» να προσευχηθεί. Στη διαδρομή ο κόσμος έρριχνε στην πομπή από τα παράθυρα, που ήταν στολισμένα με «νταμάσκα»^v, ζαχαρωτά, άρτους και όβολα^{vi}. Τους δρόμους έστρωναν με χαλιά οι Εβραίοι.

Οι Εβραίοι ήρθαν στην Κέρκυρα κάπου το 1204, μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Φράγκους. Το 1492, μετά το μεγάλο διωγμό, φθάνουν φυγάδες από την Ισπανία και το 1540 από την Πούλια. Η Ενετική Σύγκλητος με θέσπισμα του 1571 έδωξε τους Ισραηλίτες από τις Ενετικές κτήσεις... ευχαριστώντας έτσι τον Θεό για τη νίκη στη Ναύπακτο. Σ' αυτούς δεν συμπεριέλαβε τους Εβραίους της Κέρκυρας.

Η Εβραϊκή κοινότητα δημιουργείται στην Κέρκυρα ανάμεσα στο 12ο και το 14ο αιώνα και είχε τόσο σπουδαία σημασία, ώστε ένα μέλος στην εξαμελή επιτροπή που πήγε στη Βενετία το 1386 ήταν και ο Ισραηλίτης Δαυΐδ Σέμο.

Από το 1387 η Βενετία είχε δώσει στους Εβραίους της Κέρκυρας ισοπολιτεία και φορολογική ισότητα. Εξέλεγαν συμβούλιο, συνδίκους, κήνσορες και δύο επι-

i. Από τότε και μέχρι πριν λίγα χρόνια ήταν συνήθεια στην Κέρκυρα οι κυρίες να φορούν μαύρα την ημέρα της Μ. Παρασκευής και στον επιτάφιο της Μητρόπολης.

ii. Μικρά παιδιά τρέχαμε ν' αρπάξουμε όποιο προφτάσει πρώτο τη «γκλόρια», το πρώτο κομμάτι από το ψημένο αρνί του Πάσχα.

iii. σκόλες: σημαίες των συντεχνιών / τούρτες: κέρινες δάδες / τωρτσόνια: πολύ μεγάλα κεριά, αναθύματα / φλάμπουρα: (λατ. flammulum) σημαία που αρχικά είχε το χρώμα της φλόγας, λάβαρο, συνήθως με απεικόνιση του Αγίου στον οποίο είναι αφιερωμένη η εκκλησία.

iv. baldacchin: ουρανία, θολία, σκέπαστρο τιμητικό των βυζαντινών αυτοκρατόρων.

v. νταμάσκα: δαμασκινό ύφασμα, συνήθως κόκκινο σκούρο με σειρήτι χρυσό.

vi. όβολα: χρήματα.

τρόπους που συγκροτούσαν το Μ. Συμβούλιο της Ισραηλιτικής κοινότητας. Πήγαιναν στις κοσμικές τελετές, αλλά χωρίς σπαθί και αρχοντική φενάκη. Με διάταγμα του 1532 και για ν' αποφεύγουν το λιθοβολισμό υποχρεώθηκαν να φέρουν στο στήθος «σημείον τι κίτρινον». Ωστόσο απαλλάσσονταν από την υποχρέωση εάν επιλήρωναν 10 δουκάτα τον χρόνο! Δεν είχαν πολιτικά δικαιώματα. Με πρεσβεία στη Βενετία οι Κερκυραίοι το 1532 ζητάνε την έγκριση της Μητρόπολης για να υποχρεωθούν οι Ιουδαίοι να κατοικήσουν σε χωριστή συνοικία.

«Siamo prima Veneziani e poi Cristiani». Τίποτα πιο αληθινό από τη φράση αυτή του Cardinale Bembo στην πολιτική της Βενετίας στην Κέρκυρα. Η στάση της ήταν πάντα σχετική με την εναντίωσή της στους αγώνες επικράτησης του Πάπα. Δεν υποβάθμισαν την Ορθόδοξη Εκκλησία οι Βενετσιάνοι: η υποβάθμιση έγινε πριν απ' αυτούς. Αντίθετα έκαναν ό,τι μπόρεσαν για να κρατήσουν κάποιες ισορροπίες. Μία απόπειρα το 1549 για να εγκατασταθεί Ιερά Εξέταση στην Κέρκυρα απέτυχε, όταν με ένα *ducale* –δουκικό έγγραφο– ο Δόγης Pietro Lorendano ορίζει πως «οι διοικούντες οφείλουν να καταβάλλουν τη μεγαλύτερη δυνατή προσοχή όπως η Ιερά Εξέτασις μη εισαγάγει εις την χώραν νεωτερισμούς...».

Στα χρόνια αυτά ευχαριστώντας και τιμώντας τον Άγιο Σπυρίδωνα καθιερωθήκανε οι λιτανείες του Σεπτού Λειψάνου. Το 1553 η λιτανεία του Μ. Σαββάτου για την απαλλαγή του νησιού από τη σιτοδεία. Μαζί με τη λιτανεία του Μ. Σαββάτου γίνεται και η εκφορά του Επιταφίου. Οι Βενετσιάνοι είχαν απαγορεύσει την περιφορά των επιταφίων έξω από τις εκκλησίες. Όμως, επειδή με ειδικό θέσπισμα είχε ήδη επιτραπεί η λιτάνευση του ιερού Σκηνώματος του Αγίου, οι Κερκυραίοι επωφελήθηκαν και περιέφεραν μαζί και τον επιτάφιο. Το 1630 η λιτανεία των Βαίων για την απαλλαγή από το θανατικό του 1629. Το 1716 η λιτανεία της 11ης Αυγούστου μετά την πολιορκία από τους Τούρκους και το 1763 η λιτανεία της πρώτης Κυριακής του Νοεμβρίου, το Πρωτοκυριακό – για την απαλλαγή από την πανώλη.

Στην Κέρκυρα πέντε αιώνες δεν στάθηκαν αρκετοί για να προσηλυτιστεί ούτε ένας ορθόδοξος στον καθολικισμό. Μπορεί το πέτρινο φερωτό λιοντάρι του Αγίου Μάρκου να ήταν σκαλισμένο στα τείχη και στα δημόσια κτίρια, όμως στις εκκλησίες και στις καρδιές των ανθρώπων ο δικέφαλος αυτοκρατορικός αετός του Βυζαντίου βρισκόταν παντού και βρίσκεται πάντα.

Οι Κερκυραίοι σ' αυτά τα θολά δύσκολα χρόνια έβλεπαν πάντα τη Βενετία που τους προστάτευε από τον Πάπα σαν πρόμαχο και σαν υπέρμαχο της πίστης τους. Της πίστης που ήταν το μόνο που είχε δικό τους, το μόνο για το οποίο παλεύανε και το μόνο που τους ανήκε. Γιατί όντας βαθύτατα Έλληνες κάπου γι' αυτούς η ορθοδοξία ήταν η πατρίδα.

ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ - ΔΙΚΑΙΟΝ - ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ

Από το 1356, επί Ανδριανών, στην Κέρκυρα υπήρξε «αυθεντική και ρηγική κόρτη», που εκδίκασε πολιτικές υποθέσεις. Σ' αυτή συμμετείχαν κατ' έθιμον και χρηστοί πολίτες (*probis viris*), που προσυπέγραφαν τις αποφάσεις. Με τα χρόνια παρέμεινε σαν συνήθεια στα χωριά σχεδόν μέχρι σήμερα. Για κάποια μικρή διαφορά που δεν αξίζει προσφυγή στη δικαιοσύνη οι χωρικοί βρίσκουν έναν ηλικιωμένο και έντιμο συγχωριανό και ζητάνε τη γνώμη του. Αυτός τους τη λέει –συνήθως τη δέχονται– και η απόφαση βγαίνει κατά κρίσιν δικαίου ανδρός (*boni viri*).

Κατά την ενετική κυριαρχία ίσχυαν τέσσερα διαφορετικά δίκαια στα νησιά:

– Το τοπικό δίκαιον – *secundum ritus et consuetudines civitatis Venetiarum*.

– Το δίκαιον των Ασοισών (θεσμοθεσία για τα φέουδα), που από το 1470 ίσχυσε επίσημα και στην Κέρκυρα.

– Τα *Statuta Veneta*, κυρίως στον εμπορικό και δικαιοπρακτικό τομέα.

– Το δίκαιον της Ολερον. Εθιμική δικονομική εκλογή που υιοθετήθηκε από όλα τα ναυτικά κράτη και αφορούσε στην πειθαρχία και τις τιμωρίες των πληρωμάτων στα πλοία. Χρονολογείται από το 12ο αιώνα και ίσχυσε έως το 17ο.

Το δίκαιο που ερύθμιζε τις σχέσεις των Ιονίων ήταν συνήθως μια συλλογή από επαρχιακά νομοθετήματα που τα εδημιούργησαν οι ανάγκες, οι περιστάσεις ή τα συμφέροντα και που συχνά είχαν επικρατήσει σαν έθιμα ή είχαν περιβληθεί τον τύπο και την ισχύ άγραφων νόμων (*Lex non scripta*). Τα εξέδιδαν οι εκάστοτε κυβερνήσεις, οι Προβλεπτές ή οι Σύνδικοι.

Τα *Statuta Veneta* στον πρόλογο περιλαμβάνουν κανόνες δικαίου, στο υπόλοιπο μέρος σκόρπιες διατάξεις. Γενικά ήταν ένας άμορφος σωρός ύλης, φυσικά όχι πάντα επαρκής. Όμως η νομομάθεια των Ενετών ήταν τόσο μεγάλη, είχε τέτοια ευρύτητα, που ποτέ δεν υπήρξε πρόβλημα στην απονομή της δικαιοσύνης.

Η Βενετσιάνικη νομοθεσία δεν στηριζόταν στο Ρωμαϊκό δίκαιο. Το Ρωμαϊκό δίκαιο δεν είχε δικαστική, αλλά μόνο διδακτική ισχύ και αυτό είναι άλλο ένα δείγμα ανεξαρτησίας και αυτονομίας της Γαληνοτάτης.

Τα *Statuta Veneta* ήταν περίπου μια κωδικοποίηση δουκικών εγγράφων. Το 1242 ο Δόγης Tierolo κωδικοποιεί τα «*novissima statute Veneta*»ⁱ. Το 1477 δημοσιεύτηκε το νέο *statuto*, που θα αποτελέσει τη νομοθεσία των Ιόνιων νησιών ως το

i. Διαβάζουμε: *Statuta Venet. prol. prima p. Venet. intex V. Per la qual leze si renderà a ciascum la sua razon...farà i nostri zudesi... davanti il tremendo zudise rendere degna rason*. Με τον νόμον αυτόν να αποδοθεί δικαιοσύνη στον καθένα... ώστε οι δικαστές μας... ενώπιον του φοβερού κριτή να εκφέρουν δικαίαν κρίσιν.

1841, όταν οι Άγγλοι θα θεσπίσουν τον Ιόνιο Κώδικα, που είναι πιστή αντιγραφή περίπου του Code Napoleon (code civil). Την εποχή που σε κανένα μέρος του κόσμου δεν υπήρχε κωδικοποίηση νόμων οι ενετικές κτήσεις των Ιονίων νησιών είχαν έναν κώδικα που, αν και ατελής, ήταν πιο σύγχρονος από το Ρωμαϊκό Δίκαιο.

Τα κυριότερα δικαστήρια κάτω από τη Βενετοϊάνικη κυριαρχία, που οι δίκες και οι συνεδριάσεις τους γίνονταν πάντα «à porta aperta» (ηγεωγμένων των θυρών) ήταν:

α) Το Foro pretorio ή του ρεγγιμέντου, που έκρινε εγκληματικές (ποινικές) και αστικές υποθέσεις.

β) Το Foro primario –εφετείο– στο οποίο εδίκασε ο Proveditor General, ο Γενικός Προβλεπτής. Και αυτού οι αποφάσεις εφεσιβάλλοντο στα δικαστήρια της Βενετίας στην Quarantia Criminale για τα εγκλήματα και στο αστυδικεόν (civile) για τις αστικές υποθέσεις, και

γ) Το επαρχιακό δικαστήριο Foro prefetizio, που απαρτιζόταν από τον Βάιλο και τους παρέδρους του.

Η Βενετία δεν εψήφισε ποτέ καινούργιους νόμους για τους υποτελείς της, αλλά δίκασε πάντα με τους ίδιους νόμους που ίσχυαν στη Μητρόπολη. Επεδίωξε πάντα να τους προστατεύσει από κάθε κίνδυνο, να εγγυηθεί –όσο μπορούσε στα σκοτεινά αυτά χρόνια– μια ζωή στο λαό χωρίς πολλή καταπίεση. «Pane in piazza e giustizia in palazzo» «Ψωμί στην αγορά και δικαιοσύνη στο παλάτι» ήταν γι’ αυτήν νόμος υπέρτατος. Άλλο, αν καμμία φορά –όταν η ίδια έκρινε– άλλαζε τούτον τον «υπέρτατο νόμο» και τον έκανε «pane e baston» – άρτο και ράβδο.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Είναι πολλοί αυτοί που κατηγορήσαν τη Βενετία για αδιαφορία στην εκπαίδευση των Ιονίων. Όμως, τότε, σ’ εκείνα τα χρόνια, δημόσια εκπαίδευση δεν υπήρχε πουθενά, όχι μόνο στα Ιόνια νησιά, αλλά σ’ όλο τον κόσμο. Πριν από τη Γαλλική Επανάσταση η εκπαίδευση ήτανε προνόμιο των πλουσίων. Εκτός από τη Γερμανία, που η δημοτική εκπαίδευση καθιερώθηκε μαζί με τη θρησκευτική μεταρρύθμιση του Λουθήρου, στην Ισπανία, στη Γαλλία, στην Ιταλία και αλλού, τη στοιχειώδη εκπαίδευση των παιδιών αναλάμβαναν κληρικοί. Οι δάσκαλοι αυτοί ήτανε αυτοδίδακτοι, με αποτέλεσμα ούτε η μόρφωσή τους ούτε η μέθοδος διδασκαλίας να είναι πάντα ιδανικές και φυσικά πληρώνονταν αδρά γι’ αυτό που προσέφεραν.

Στην Κέρκυρα –όπως και στη Ζάκυνθο– από το 1535 ιδρύθηκαν κάποια κοινοτικά σχολεία. Οι δάσκαλοι άρχισαν να μισθοδοτούνται από την Κοινότητα το 1547, όπως προκύπτει από πρεσβεία που έστειλαν οι Κερκυραίοι στη Βενετία το

1546 ζητώντας αμοιβή 80 δουκάτων το χρόνο για δύο δασκάλους από την πρόσοδο του άλατος.

Το 1571 ιδρύθηκε στην Κέρκυρα το μοναστήρι της Santa Giustina σ' ανάμνηση της ναυμαχίας της Ναυπάκτου. Είχε πλουσιώτατη βιβλιοθήκη και εδημιούργησε ένα σχολείο που προετοίμαζε τα παιδιά των ευπόρων για την εισαγωγή τους στα Ιταλικά Πανεπιστήμια. Το μοναστήρι το εδήμευσαν οι Γάλλοι το 1797.

Το 1656 ιδρύεται η Ακαδημία «των εξασφαλισμένων» (Degli assicurati) με τριάντα μέλη για την ιερωσύνη, την ιατρική και τη θεραπεία της επιστήμης των νόμων, με έμβλημα το φρούριο που από πάνω του πετούσε ο πτερωτός Λέων με την επιγραφή «his semper».

Το 1694 ο ευγενής Πρόσπερος Μαρίνος αφήνει την πολύ μεγάλη του περιουσία στο μοναστήρι των Καστελλάνων για την ίδρυση ιεροσπουδαστηρίου.

Το 1716 ιδρύεται η Ακαδημία των ευκάρπων (Dei Fertili) που εξέλιπε με την πολιορκία των Τούρκων. Κατά τον Ανδρέα Μουστοζύδη, η ακαδημία αυτή «ουδέν κατέλιπεν εις ημάς πλην του ψιλού ονόματος».

Το 1732 ιδρύεται άλλη με την επιγραφή «quod Phoebus vocat errantes». Προφανώς η επιγραφή αυτή υπονοούσε πως ο θεός της ποίησης θα συμμαζεύε πάλι τους ακαδημαϊκούς που τόσο άδικα είχανε σκορπίσει, «ως πάλαι ποτέ συνήγε τας αγέλας καθ' όν χρόνον βουφορών εθήτευε παρ' Αδμήτω»ⁱ.

Το 1757 ιδρύθηκε αναγνωρισμένο από την κοινότητα ιδιωτικό Φροντιστήριο από τον Νικηφόρο Θεοτόκη και τον Ιερεμία Καβαδιά. Από το φροντιστήριο αυτό σώθηκε μόνο ένα φυλλάδιο που τυπώθηκε στη Βενετία το 1757. Επιγράφεται «Άνθη νεοθαλλή και νεόδρεπτα» και περιέχει τις εκθέσεις των μαθητών που άριστευσαν.

Η Βενετία ποτέ δεν εμπόδισε την εκπαίδευση των νέων, ποτέ δεν εμπόδισε τη δημιουργία σχολείων στη Μητρόπολη και τις κτήσεις. Οι Έλληνες πρόσφυγες στη Βενετία μετά την άλωση έμαθαν «στους διανοούμενους Ιταλούς το κάλλος της Ελληνικής σοφίας».

Η Τράπεζα της Βενετίας, η περίφημη banco giro, που ιδρύθηκε το 1619, είχε πολλές καταθέσεις Ελλήνων, καταθέσεις που προέρχονταν από δωρεές για τη συντήρηση σχολείων και τη διατροφή απόρων, αλλά επιμελών μαθητών. Ο Κερκυραίος δικηγόρος Αυλωνίτης με το ψευδώνυμο Θωμάς Φλαγγίνης δημιούργησε το «Φλαγγίνειο φροντιστήριο» το 1662 για να σπουδάζουν δωρεάν άποροι Κερκυραίοι και Κύπριοι και κατέβαλε για τη λειτουργία του και για την ίδρυση βιβλιοθήκης 176.176 δουκάτα. Οι απόφοιτοι του Φλαγγίνειου είχαν το δικαίωμα

i. Ερ. Λούντζη, *Η Βενετοκρατία στα Επάνησα*, σελ. 250, Αθήνα, Κάλβος 1969.

να εγγράφονται στο Πανεπιστήμιο του Παταυΐου και να παίρνουν διδακτορικό δίπλωμα.

Συμπεραίνοντας, η Βενετία όχι μόνον δεν προσπάθησε να αποτρέψει την επίδοση των Ελλήνων στα γράμματα, αλλά πολλές φορές υποστήριξε ό,τι είχε σχέση με την προαγωγή της Ελληνικής παιδείας⁵.

Χάρη στη Βενετία, η Κέρκυρα διαχειρίστηκε μια πρόταση πολιτισμού για τόσους αιώνες με απόλυτη συνέπεια και επιτυχία και με πανανθρώπινη εμβέλεια.

ΓΛΩΣΣΑ⁶

Ήδη στην Κέρκυρα από τον καιρό της Φραγκοκρατίας καθιερώθηκε η λατινική και στα δημόσια έγγραφα. Την πόλη παράλληλα με τα Ελληνικά μιλούσαν και Βενετσιάνικα. Στην Κέρκυρα ποτέ κανείς δεν μίλησε ιταλικά. Αυτά που μιλούσαν και μιλάμε ακόμα καμμιά φορά είναι Βενετσιάνικα, μια καθαρή και σωστή Ενετική διάλεκτος. Μετά την αναχώρηση των Βενετσιάνων, ιταλικά έγραφαν μόνο οι υπάλληλοι της διοίκησης που συντάσσανε τα δημόσια έγγραφα.

Γράφει ο Ιωάννης Α. Ρωμανόςⁱ προλογίζοντας το έργο του Karl Horh *Γρατιανός Ζώρζης*:

«Πολλώ δε παραδοξότερον, νομίζομεν, ότι κατώρθωσε (η Κέρκυρα) να παλαίση επί τοσούτω προς το ξένον στοιχείον, ώστε και την θρησκείαν να διατηρήση και αυτήν την γλώσσαν να μη απωλέση διαφυλαχθείσαν εν τοις αγροίς καθαρωτάτην».

Οι χωρικοί μας δεν έμαθαν ποτέ Βενετσιάνικα. Η ανυπαρξία δρόμων είχε σαν συνέπεια να μην υπάρξει καμμία επικοινωνία με τη χώρα, καμμία επαφή με το ξένο στοιχείο. Περιχαρακωμένοι στον τόπο τους κρατήσανε τη γλώσσα τους άθικτη τόσο, που οι Βενετσιάνοι υποχρεωθήκανε να μεταφράζουν τα δημόσια έγγραφα ελληνικά πριν τα στείλουν στα χωριά και μόνο να τα υπογράφουν ιταλικά. Και επειδή στα χωριά μιλούσαν μόνο Ελληνικά, η ελληνική γλώσσα λεγόταν «di vilani»ⁱⁱ.

Όταν με τους πολέμους, τις πολιορκίες, τις επιδρομές των πειρατών και τις επιδημίες τα νησιά απογυμνώθηκαν από τον πληθυσμό τους –μόνο με την πολιorkία των Τούρκων το 1537 οι αιχμάλωτοι που οδηγήθηκαν στην Τουρκία ήταν, λένε, πάνω από 20.000 χωρικοί και 3.000 μέσα από την πόλη– για τους Βενετσιάνους θα ήταν και εύκολο και συμφέρον να εποίκισουν το νησί με δικούς τους ανθρώπους. Δεν το έκαναν. Έτσι η συνεχής αύξηση του πληθυσμού με τον ερχομό

i. I. A. Ρωμανός (1836-1892). Ιστορικός.

ii. «Των χωρικών».

άλλων Ελλήνων –Μεθώνη, Κορώνη, Ήπειρο, Κρήτη– βοήθησε τη δομική συνοχή και την ενότητα της γλώσσας στη διαχρονική της εξέλιξη. Αλλά μαζί βοήθησε και την ορθοδοξία και τη διατήρηση της εθνικής συνείδησης.

ΦΟΡΟΙ - ΕΙΣΦΟΡΕΣ

Με έγγραφο του 1368 επιβάλλεται εισφορά κρασιού με ειδικό χάλκινο μέτρο, που το λέγανε σίκλα, από το λατινικό *Situla*. Ακόμα λένε στα χωριά μας «ο σίκλος».

Από το 1386 ως το 1716 στην Κέρκυρα δεν υπήρχε άμεση φορολογία στα κτήματα. Όμως με τον ενετοτουρκικό πόλεμο του 1717 τα Ιόνια νησιά υποχρεώθηκαν να δίνουν το ¼ από τα προϊόντα τους. Παροχή (εισφορά) που συνεχίστηκε ως το τέλος της Ενετοκρατίας.

Με διάταγμα από το 1487 οι κάτοικοι ήταν υποχρεωμένοι να συνεισφέρουν όταν συνετάσσετο ελληνική στρατιά⁷. Η στρατιά αυτή –πεζοί και ιππείς– είχε σκοπό να φυλάει το τείχος και να προστατεύει το νησί. Ο ίππαρχος εκτελούσε και αστυνομικά καθήκοντα και σ' αυτόν υπαγόταν η αστυφυλακή και η χωροφυλακή, που διαιρείτο σε δύο μούρες (*bande*). Οι στρατευμένοι εμισθοδοτούντο από τον φόρο της δεκάτης. Έναν άμεσο φόρο, το 1/10 από το ακαθάριστο γεωργικό προϊόν. Η δεκάτη ήταν γνωστή από την αρχαιότητα. Στη Δύση ίσχυσε μέχρι τη Γαλλική Επανάσταση, στα νησιά καταργήθηκε από τους Άγγλους και στην Ελλάδα το 1880 από τον Χαρίλαο Τρικούπη. Το «ακρόστιχο», έγγειος φορολογία των βυζαντινών, συνεχίστηκε και από τους Βενετούς σε όλες τις περιοχές που αποχτήσανε μετά τη διανομή των εδαφών της αυτοκρατορίας. Στην Κέρκυρα ίσχυσε ως το 1464.

Άλλοι φόροι ήταν ο φόρος στο λάδι, δηλαδή τέλη εξαγωγής 15% επί της αξίας του λαδιού, ο φόρος 9% στο αλάτι και 5% στα άλλα προϊόντα, η χοιροδεκατία – φόρος 10% σ' αυτούς που έτρεφαν χοιρινά– οι φόροι εισαγωγής 6% για τα εμπορεύματα από τη Βενετία και 8% για τα εισαγόμενα από άλλες χώρες. Φόρος ακόμα επιβαλλόταν σ' αυτούς που ύφαιναν ράσσαⁱ και σένιεςⁱⁱ (*senie*).

Άλλος φόρος για εξαγωγή λαδιού ήταν η *dogana* και για τη λιανική κατανάλωση κρασιού η *srina*ⁱⁱⁱ *del vin*, δηλαδή 1 δουκάτο για κάθε βυτίο δέκα μέτρων.

i. Ράσσα (*rassa*): ύφασμα χοντρό μάλλινο. Ύφαιναν ρασόπανα από την εποχή του Ακομινάτου.

ii. *Senie*: ευτελή χαλιά που σκεπάζανε τα πατώματα από τις γόντολες.

iii. *srina*: ο σωλήνας, η *canola* του βαρελιού απ' όπου τρέχει το κρασί. Για την αποθήκευση του κρασιού στο βαρέλι είχε ήδη πληρωθεί φόρος. Η *srina* ήταν ο φόρος για το κρασί που έτρεχε από το βαρέλι, δηλαδή φόρος καταναλώσεως.

Τα προϊόντα της πόλης εφορολογούντο με τη *spina della terra*, των χωριών με τη *Spina dell' Isola*. Εισφορά πάλι για το κρασί η *dazio vino*.

Άλλος φόρος εις είδος, η *preda*, σε αλεύρι ή σε σιτηρά, *bon tornese*, φόρος κυρίως στα εισαγόμενα για σφαγή ζώα, *doganella* 8% το χρόνο σε εισαγόμενους καρπούς και άλλοι πρόσθετοι φόροι (*aggionti*) και λιμενικά τέλη – *Dazio ronca e polo*. Το νησί επλήρωνε στους Βενετσιάνους 360.000 τάλληρα. Το 1514 η Κέρκυρα απαλλάσσεται από την πληρωμή της δεκάτης στη Βενετία για το μετάξι, τα υφάσματα, το κερί, τα χαλιά και τα αρώματα.

ΠΡΟΝΟΙΑ

Φοβερή έλλειψη σταριού εμάστιζε πάντα την Κέρκυρα. Παρήγαγε λίγο, έπρεπε να περιμένει τους εκάστοτε να της φέρουν και, μόλις έλεγε δόξα νάχει ο Άγιος, οι κουρσάροι, οι Τούρκοι και οι πλημμύρες τόπαιρναν πάλι.

Από το 1489 με πρεσβείες στη Βενετία οι Κερκυραίοι ζητούσαν τη δημιουργία μιας σιταποθήκης (*fondaco*). Έγινε έναν αιώνα αργότερα, το 1598ⁱ.

Ο θεσμός ήδη λειτουργούσε, αλλά τα μεγάλα νοίκια για αποθήκες επιδρούσαν αυξητικά στην τιμή των σιτηρών. Έγινε έρανος ανάμεσα στους πολίτες, συνέβαλε και η κοινότητα, η κυβέρνηση έδωσε δωρεάν το οικόπεδο και το *Fondaco* ήταν έτοιμο και λειτουργούσε από το 1598.

Οι σιταποθήκες αυτές δεν αποτελούσαν μονοπώλιο και μη έχοντας κερδοσκοπικό χαρακτήρα δεν εμπόδιζαν το εμπόριο. Χορηγούσαν απλά στάρι με μηνιαία πίστωση στους αρτοποιούς και με ετήσια στους χωρικούς, συνήθως τα Χριστούγεννα και το Πάσχα και τελείως δωρεάν στους απόρους.

Στα νησιά το παραγόμενο στάρι δεν έφθανε για περισσότερο από τρεις μήνες. Οι πειρατές εμπόδιζαν τον ανεφοδιασμό. Έτσι για την αντιμετώπιση της σιτοδείας και του λιμού εγέμιζαν τους σιτοβολώνες.

Οι Ενετοί δεν παρέλειψαν τίποτα απ' ό,τι χρειαζόταν για την περιθάλψη των υπηκόων τους, όπως προκύπτει από τους σοφούς και φιλόανθρωπους κανονισμούς που βρίσκουμε στα έγγραφα που σώζονταιⁱⁱ.

Το αστικό νοσοκομείο, το σπιτάλι, χτίστηκε το 1698 στην Πορταριάλα (*Porta Reale*) και το στρατιωτικό μέσα στο φρούριο τον καιρό του Προβλεπτή *Giorgio Grimani*. Το 1758 «οι φαρμακοπώλες» ανέλαβαν να χορηγούν τα αναγκαία φάρμακα δωρεάν.

i. Marmora, *Storia de Corfù*, Βιβ. V, σελ. 258.

ii. *Leggi Municipali*, τόμ. Α και Β.

Ήδη από το 1661 – με προβλεπτή τον Bortolo Condarini είχε κτιστεί το νοθοκομείο «Επειδή τα νόθα παιδιά ρίπτονται εις τους δρόμους και τρώγονται από τα σκυλία...», όπως γράφει ο Proveditor General da mar Zeno στη διαταγή του για τη σύσταση του νοθοκομείου. Ήτανε δε τέτοια η φτώχεια και τόσο σημαντική η βοήθεια που έδινε το σπιτάλι των νόθων (των μπασταρδέλλων λεγόταν στη Ζάκυνθο) που, σύμφωνα με έκθεση του γενικού Προβλεπτή της θάλασσας Andrea Corner το 1680, μητέρες έρριχναν τα παιδιά τους στη βρεφοδόχο για να τα ξαναπάρουν σαν τροφοί, προκειμένου να κερδίσουν έτσι το ένα ρεάλι που τους έδινε κάθε μήνα το κοβέρνο για αμοιβή.

Το Ενεχυροδανειστήριο (Monte di Pietà) ήταν μια δανειστική επ' ενεχύρω τράπεζα με ευτελή τόκο για τους απόρους. Ιδρύθηκε το 1631 με διαταγή του Γενικού Πρεσβευτή Antonio Pisani με κεφάλαια από συνεισφορές και αποθέματα ιδιωτικά και δημόσια, από το $\frac{1}{10}$ όλων των εκκλησιαστικών κτημάτων των υπό αυθεντικών δικαιωμάτων (jus patronato) και από φορολογία 4 σολδίων σε κάθε μόδι αλάτι.

Για τις ανάγκες του πολέμου του 1678 αφαιρέθηκαν απ' αυτό 50.000 ρεάλια. Έτσι, και μετά από διάφορες άλλες καταχρήσεις, ο Φραγκίσκος Γριμάνης το 1706 δεν βρήκε παρά μόνο 535 ρεάλια.

Τέλος το 1768 ανασυνιστάται από τον γενικό Προβλεπτή Andrea Dona με τη βοήθεια του ορθόδοξου και λατινικού κλήρου, της Ισραηλιτικής κοινότητας και του λαού.

Ο Μόντες ελειτούργησε κανονικά και με τους Γάλλους και στην Επτάνησο Πολιτεία, πάντα με γερές αφαιμάξεις –ιδιαίτερα από τους Γάλλους– για στρατιωτικές ανάγκες και μέχρι το 1934, οπότε πλέον η δανειοδότηση επ' ενεχύρω ασκείται μονοπωλιακά από το Ταχυδρομικό Ταμειτήριο Αθηνών. Καταργήθηκε το 1968.

Το Ταμείο εξαγοράς αιχμαλώτων (Riscatto degli schiavi) ιδρύθηκε από το Γενικό Προβλεπτή Andrea Corner το 1667 με κεφάλαια της Κοινότητας, με παρακαταθήκη στο ενεχυροδανειστήριο και από ελεημοσύνες και κληροδοτήματα. Η Κοινότητα συνήρχετο κάθε εβδομάδα, απέσυρε ένα ορισμένο ποσό από το ταμείο και το έστελνε μέσω του Βαΐλου στην Κωνσταντινούπολη για να απελευθερωθούν σκλάβοι.

Το 1622 συνεστήθη και το Ιερό Τάγμα για να κηδεύει με αξιοπρέπεια τους φτωχούς.

ΝΟΜΙΣΜΑ

Οι Ανδηγαυοί κυκλοφορούσαν το δικό τους γαλλικό νόμισμα, τα торνέζια. Είχαν κοπεί στο νομοματοκοπέιο της Γλαρέντζας, στο Castel Tornese. Το σημερινό Χλε-

μούτσι (Chermont) είναι το Château Tournoi, το Castel Tornese των Βενετσιάνων. Ονομάστηκε έτσι όταν από τον βασιλιά της Φράντσιας Άγιο Λουδοβίκο πήρε άδεια δημιουργίας νομισματοκοπείου (τότε μόνον οι βασιλείς είχαν το δικαίωμα να κόβουν νομίσματα). Τα νομίσματα αυτά ήταν ίδια με τα νομίσματα που έκοβε η πόλη Τουρνουά, τα τουρνουά ή τορνέζια. Βλέποντας οι Βενετσιάνοι πόσο μεγάλη ήταν η αξία που είχαν αυτά τα νομίσματα αποφάσισαν γύρω στα 1558 να φτιάξουν και εκείνοι δικά τους. Φαίνεται πως το πρώτο Βενετσιάνικο τορνέζι ήταν του Δόγη Andrea Dandolo με την εικόνα του Αγίου Μάρκου. Ένα άλλο νόμισμα με μεγάλη κυκλοφορία ήταν το grosseto à navigar –που εγκρίθηκε από το Συμβούλιο των Δέκα το 1498– με Ελληνική γραφή. Εσουνέχισε να κυκλοφορεί και με τον δόγη Antonio Priuli από το 1618 ως το 1625 και με τον Giovanni Corner το 1625 και 1629. Μετά την πτώση του Χάνδακα (1669) ένα καινούργιο νόμισμα πήρε το όνομα «Leone Morosini», που έμεινε γνωστό σαν «Lion per Levante» για την εκστρατεία του 1683.

Από το 1360 στα νησιά κυκλοφορούσε το χρυσό φράγκο (franc) από την επιγραφή «francozum rex», το λουδοβίκειο από το 1640 με τη μορφή του Λουδοβίκου 13ου, το τάλληρο από το 1516 που ο κόμης Schlick έκοψε νομίσματα, τα Σλίκεντάλλερ, που από τον 16ο αιώνα και μετά έγιναν απλά τάλλερ. Αγγλικά το τάλλερ έγινε ντόλλαρ.

Ακόμα τα τσεκίνια, τα δουκάτα, οι λίρες, η gazzetta, το σολδίο, το άσπρο και το bezzo. Ο υπολογισμός της πραγματικής αξίας αυτών των νομισμάτων είναι πολύ δύσκολος. «Εκ των πολυπλοκοτέρων και ασαφεστερών», λέει ο Ανδρέας Μ. Ανδρεάδης¹.

ΤΙΜΑΡΙΑ - ΦΕΟΥΔΑ

Τιμάρια ήταν τα κτήματα που έδιναν οι κυρίαρχοι στους υπηκόους ως αμοιβή για τη συμμετοχή τους σε πολεμικές επιχειρήσεις ή ex donationis causa (ως δωρεά) για κάποιο άλλο λόγο. Το feodum ήταν μια περιοχή που παρεχωρείτο υπό ορισμένους όρους και με κληρονομικά δικαιώματα. Το πρώτο τιμάριο που παραχωρήθηκε στην Κέρκυρα ήταν του Κινάρδου προς τον Γαρνέριο, που επικυρώθηκε από τον Charles d' Anjou, τον Κάρολο τον Ανδηγαυό.

Το 1277 ο Κάρολος ντ' Ανζού, βασιλιάς της Νάπολης και κυρίαρχος της Κέρκυρας, ζητάει από τον διοικητή του νησιού Giordano di San Felice να του στείλει κατάλογο των τιμαρίων και να του αναφέρει ποια από αυτά ανήκαν στους Βυζαντινούς χρόνους.

1. *Περί της Οικονομικής Διοικήσεως εν Επτανήσω επί Ενετοκρατίας*, Τόμ. Α, σελ. 36.

Το μεσαιωνικό αυτό σύστημα –το τιμαριωτικό σύστημα– ίσχυσε και μετά την Ένωση.

Τα τιμάρια καταργήθηκαν τον καιρό της Προστασίας, το 1825. Όμως, μετά τις αντιδράσεις των τιμαριούχων, ο νόμος δεν εφαρμόστηκε – καταργήθηκε το 1830 για να ισχύσει ξανά έπειτα από δέκα χρόνια, το 1840.

Τα τιμάρια χωρίζονταν σε *feudi diretti* ή *legali* (άμεσα) και *feudi oblate* (προσηγμένα).

Στα *feudi diretti* ή *legali* οι κάτοχοι είχαν πλήρη ιδιοκτησία. Ήταν μεν αναπαλλοτρίωτα, αλλά –κατόπιν αδείας– ο τιμαριούχος μπορούσε και να τα πουλήσει, εάν αντικαθιστούσε το κτήμα που αποτελούσε το τιμάριο με άλλο ελεύθερο.

Τα *feudi oblati*. Η σύστασή τους έγινε το 17ο και το 18ο αιώνα μάλλον για οικονομικούς λόγους. Οι Ενετοί έχοντας ανάγκη από χρήματα ψήφισαν το 1647 ένα νόμο, σύμφωνα με τον οποίο κάθε εύπορος πολίτης θα μπορούσε να πάρει κάποιο τιμητικό τίτλο προσφέροντας κτήμα αξίας 4.000 δουκάτων. Τα κτήματα προσαρτώνταν σε φέουδο και ανήκαν στην κατηγορία των άμεσων (*diretti*). Ήταν στην κατοχή του τιμαριούχου, αλλά σε περίπτωση ακληρίας του, σύμφωνα με τον τιμαριωτικό νόμο, περιέρχονταν στο δημόσιοⁱ.

Μερικά τιμάρια οι κυρίαρχοι τα παραχωρούσαν μαζί με τους δουλοπάροικους – μαζί με τα δωρηθέντα κτήματα και οι χωρικοί –«*Vilanos et Vilanas et filios eosdem et descenturus ex eis*»– και οι γιοι και οι απόγονοί τους. Αυτός που έπαιρνε το τιμάριο καμιά φορά έδινε και δώρα.

Στο χρυσόβουλο που περιλαμβάνονται οι όροι της αφιέρωσης της Κέρκυρας η Βενετία εγγυάται την «ειρηνική κατοχήν των βαρωνιών μετά των υποτελών εις τους ιδιοκτήτας αυτών»ⁱⁱ.

Βαρωνία είναι μια έκταση γης που επέτρεπε στον ιδιοκτήτη της να φέρει τον τίτλο του βαρώνου, έστω και αν δεν ήταν ευγενής. Όταν ο βαρώνος (ο εμπάρουνος, τον έλεγαν στα χωριά μας) έπαιρνε στην κατοχή του τη βαρωνία, οι χωρικοί αναγνωρίζοντας την εξουσία του τού προσέφεραν ταπεινά γη, χόρτα και φύλλα.

Σύμφωνα με το τιμαριωτικό σύστημα που ίσχυσε στην Κέρκυρα, οι κάτοικοι των χωριών είτε ήσαν δούλοι που ανήκαν στον τιμαριούχο ή πάροικοι – μόνιμα δεμένοι δηλαδή με τα κτήματα, που μαζί με αυτά τους παραχωρούσαν ή τους μεταβίβαζαν στους νέους ιδιοκτήτες, όπως τα δέντρα, τους μύλους ή τα

i. Το *magistrato sopra i feudi* ερρύθμιζε ο,τιδήποτε είχε σχέση με τα φέουδα (καταγραφές-αναγραφές).
ii. Ερ. Λούντζη, *Η Ενετοκρατία στα Επιάνησα*, σελ. 264 και 240.

κτίσματα– ή αγιόδουλοιⁱ, δηλαδή δούλοι προσαρτημένοι στα εκκλησιαστικά κτήματα.

Έδινε ο άρχονταςⁱⁱ κτήματα για καλλιέργεια στους σέμπρους (αγρολήπτες) σε μια αιώνια αγροληψία (από το λατινικό *sempre* – για πάντα). Εάν τα κτήματα ήταν ακαλλιέργητα, ο αγρολήπτης (σέμπρος) ήταν υποχρεωμένος να καταβάλει το σολι-άτικο (*soldium*), δηλαδή παροχή σε χρήμα. Εάν ήταν καλλιεργημένα, τότε οι υποχρεώσεις του σέμπρου ρυθμίζονταν από τα πάχτα (*practa*), συμφωνίες. Η συμφωνία μπορούσε να είναι διαρκής και λεγότανε «συγκράτεια» ή πρόσκαιρη, τα «κανίσκια».

Όμοιοι με τους δουλοπάροικους, οι «σέμπροι» ήταν νόμιμα δεμένοι και αυτοί με τη γη που καλλιεργούσαν, σε μια διηνεκή αγροληψίαⁱⁱⁱ. Εάν εκχέρωναν ένα κτήμα, αποκτούσαν τίτλο ιδιοκτησίας στο τέταρτο της γης που είχαν αξιοποιήσει. Το τέταρτο όμως αυτό ήταν αναπαλλοτρίωτο. Η μόνη απολαβή γι' αυτούς ήταν ότι εισέπρατταν ολόκληρο το εισόδημα του τετάρτου που τους ανήκε, ενώ από το υπόλοιπο κτήμα μόνο το νόμιμο καλλιεργητικό τους μερίδιο.

Κάποια από τα τιμαριωτικά κτήματα εθεωρούντο ιερά, γι' αυτό τα λέγανε σαγράδα. Ο θεσμός των τιμαριών ίσχυσε στην Κέρκυρα μέχρι την ψήφιση του νόμου Σ.Μ.Δ. του 1867, που κατάργησε τις «συγκράτειες» και τα «κανίσκια». Όμως οι «ρουβελλόπητες» –πήτες φτιαγμένες με μικροσκοπικά πουλιά, τους ρουβέλλους, που προσφέρονταν ταπεινά στους άρχοντες– και τα «κανίσκια» εξακολουθούσαν να στέλνονται στον αφέντη μέχρι το 1900.

Στην Κέρκυρα τα τιμάρια έμειναν τα ίδια όπως των βυζαντινών, ποτέ δεν παραχωρήθηκαν κατά τα φραγκικά έθιμα (*more franco-gum*). Αμετάβλητες έμειναν και οι βυζαντινές σχέσεις, τα δικαιώματα δηλαδή και οι υποχρεώσεις του τιμαριούχου και του χωρικού.

i. Μνημονεύονται στο Χρυσόβουλο του Μανουήλ Κομνηνού. Έδωσαν το όνομά τους στο χωριό «Άγιοι Δούλοι»⁸.

ii. Ακόμα και όταν με το πέρασμα των χρόνων δεν ήταν πια ούτε φεουδάρχης ούτε τιμαριώτης αλλά ένας απλός ιδιοκτήτης κτημάτων.

iii. Η σεμπριά ήταν συνέχεια της Ιουστινιάνειας «*colonia partiaria*».

Η ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΤΩΝ ΚΟΡΦΩΝ ΤΟΝ ΚΑΙΡΟ ΤΩΝ ΒΕΝΕΤΣΙΑΝΩΝ

Τον καιρό των Βενετοϊάνων η χώρα ήταν χτισμένη μέσα στο βυζαντινό φρούριο (citadella). Έξω από το φρούριο με τα χρόνια είχε απλωθεί μια νέα πόλη, το μπόργκο ή εξωπόλι. Σ' αυτήν την επέκταση της πόλης, όπως και τους Γαστράδες (Γαρίτσα), είχε δημιουργηθεί το «εμπορείον», ο μαρκάς. Το ξωπόλι έμεινε ατείχιστο ως το τέλος του 16ου αιώνα.

Στη Βενετία τα πράγματα δεν ήταν και πολύ *in floris*ⁱ. Από το 1498 οι Πορτογάλοι, έχοντας ανακαλύψει τον υγρό δρόμο των Ινδιών, εμποδίζουν το εμπόριο. Μετά την άλωση του Βυζαντίου, οι Τούρκοι αφαιρούν σιγά-σιγά τις κτήσεις στη Μεσόγειο. Το 1508 ο Πάπας Ιούλιος Β', ο αυτοκράτορας της Γερμανίας Μαξιμιλιανός, ο βασιλιάς της Γαλλίας Λουδοβίκος ΣΤ' και ο Φερδινάνδος της Αραγωνίας συνασπίζονται (Ligue de Cambrai), κηρύσσουν τον πόλεμο και νικάνε τους Ενετούς στη μάχη του Agnadello το 1509.

Οι Κερκυραίοι άρχισαν ν' ανησυχούν. Η πόλη τους ήταν ατείχιστη, στο έλεος του Τούρκου. Έπειτα από αλληπάλληλες οχλήσεις η Μητρόπολη πείθεται και το 1518 στέλνει τον *condutier* Janus di Campofregoso να πει τη γνώμη του για την καλλίτερη άμυνα του νησιού. Αυτός προτείνει να γίνει μια μεγάλη *spianata* (ισοπεδωμένη έκταση) από 60 πάσσα εμπρός από το Φρούριο. Όμως δεν γίνεται τίποτα, γιατί το 1537 Τούρκοι υπό τον Σουλεϊμάν πολιορκούν την Κέρκυρα με 50 κάτεργα και 25.000 στρατό. Αρχηγός του στόλου ο Χαϊρ-αλ-Ντιν Barbarossa, Τούρκος πειρατής από τη Μυτιλήνη. Η πόλη καταστράφηκε τελείως, έτσι όπως ήταν ατείχιστη, και κήκε από πυρκαϊά που κράτησε τρία μερόνυχτα. Μα τη μεγαλύτερη ζημιά την έκαναν οι ίδιοι οι Βενετοϊάνοι. Έπεισαν τους κατοίκους και με τη θέλησή τους κάψανε τα σπίτια στο ξωπόλι για να μη βρει ο εχθρός καταλύματα και βγάλανε από το φρούριο όλους όσους δεν ήταν ικανοί να πολεμήσουν –*le altri genti inutili*– που καταφεύγοντας στο Μαντράκιⁱⁱ, τους βρήκε ισχυρή καταϊγίδα και τους εξόντωσε. Πέθαναν όλοι από πείνα και κρύο, γλύτωσαν μόνο όσοι είχανε χρήματα και πλήρωσαν τους Ιταλούς φρουρούς και τους ανέβασαν επάνω στο φρούριο με σχοινιάⁱⁱⁱ.

i. *in floris*: ανθηρά.

ii. Μαντράκι: πολεμικό λιμάνι των Ενετών, που χωρούσε 20 γαλέρες.

iii. «Ω πώς αδακρυτί την μήμηνη ενέγκω τη ενσκυψάση σε συμφορά γλυκεία μοι πατρίς» γράφει για την πολιορκία του 1537 ο Νούκιος Νίκανδρος στις *Αποδημίες*.

Ακόμα γλύτωσαν και όσοι είχαν καταφύγει στο Αγγελόκαστρο που το φύλαγαν Κερκυραίοι στρατοσύλλεκτοι (cernidi).

Οι Τούρκοι έσπησαν μεγάλο πυροβόλο στο Βίδοⁱ, απροσδόκητα όμως οι επιδημίες τους ανάγκασαν να φύγουν. Πήραν μαζί τους 20.000 αιχμαλώτους.

Μετά την καταστροφή οι Κερκυραίοι στέλνουν συνεχώς πρεσβείες στη Μητρόπολη. Το 1542, το 1547, το 1558. Τελικά η Γερουσία πείθεται και το 1558 διαθέτει 2.000 δουκάτα και στο φρούριο αρχίζουν να κτίζονται οι προμαχώνες Martinengo, Savoniano και Calabrò, που πήραν το όνομά τους από το όνομα των μηχανικών που τους εσχεδίασαν.

Το 1571 νέα φοβερή πολιορκία των Τούρκων, που λεηλατούν και καίνε τα πάντα, καταστρέφει και πάλι την οικονομία του νησιού. Επί τέλους η Μητρόπολη πείθεται και το 1576 αρχίζει η κατασκευή του Νέου Φρουρίου στο λόφο του Αγίου Μάρκου με αρχιτέκτονα τον Francesco Ferrande Vitelli και η περιτείχιση του μπόργου. Οι Κερκυραίοι συνέβαλαν με 100.000 ημερομίσθια. Συγχρόνως χτίζεται και η Πύλη του Αγίου Νικολάου, η πιο παλιά από εκείνες του φρουρίου, η Porta Spilea, η Porta Raïmonda, που κατεδαφίστηκε το 1837 και η Porta Reale, που τη γκρεμίσανε κι αυτή το 1893.

Η περιτείχιση του μπόργου τελείωσε το 1588 και το νέο Φρούριο το 1645.

Το 1716, στο λιμάνι στην Κέρκυρα εξαιτίας του Βενετοτουρκικού πολέμου (1715-1718) βρίσκονται πολλά πλοία, όταν Τούρκοι με επικεφαλής τον Σερασκέρη Καρά Μουσταφά Πασά και στρατό 30.000 πεζούς και 3.000 ιππείς –και τον Μεχμέτ Κότζα με 62 μεγάλα πλοία– πολιορκούν το νησί. Μόλις το μαθαίνουν στη Βενετία στρατολογούν Ιταλούς και Γερμανούς και υπό τον Στρατάρχη von Schulemburg⁹ οργανώνουν την άμυνα. Οι Τούρκοι έμειναν στο νησί 48 μέρες και η πολιορκία ήταν πολύ σκληρή. Ποτέ τα χριστιανικά όπλα δεν βρέθηκαν σε χειρότερη θέση. Πάνω στα τείχη όλοι, παπάδες και λαϊκοί, αστοί και νόμπιλοι, άντρες και γυναίκες, όλοι βοηθάνε, κουβαλάνε τραυματίες και αρρώστους, μεταφέρουν όπλα και τροφές, οι Εβραίοι ρίχνουν στους εχθρούς βραστό λάδι. Ο Στρατάρχης βάζει σκάλες στον Σκάρπωναⁱⁱ και γκρεμίζει τους Τούρκους που ανεβαίνουν. Μέτρησαν 5.000 νεκρούς και πάνω από 500 τραυματίες.

Αίφνης σφοδρή καταιγίδα διασκορπίζει τους Τούρκους «λαίλαψ ενσκήπτει... τις άλλος αόπλιος χερσίν απώσατο τους βαρβάρους;». Οι Κερκυραίοι αποδώσανε τη φυγή των Τούρκων στον Άγιο Σπυρίδωνα, τον μεγάλο, τον παντοτεινό τους Προστάτη¹⁰.

i. Το όνομά του από τον ιδιοκτήτη του στα νεώτερα χρόνια, Guido Malipieri.

ii. Σκάρπων: όνομα οχυρού.

Όμως βοήθησε και η νίκη στο Πετροβαραντίν της Ουγγαρίας του Ευγένιου της Σαβοΐας, πόσο μάλλον που ο Ευγένιος είχε ενημερώσει τον Johann Matthias Schulemburg για τη συγκέντρωση στρατού στην Bastia (Σαγιάδα) και το Βουθρωτό.

Το Νοέμβριο του 1718 μια καινούργια μεγάλη δοκιμασία για την Κέρκυρα. Ήταν αμέσως μετά την υπογραφή της ειρήνης του Πασάροβιτς (21 Ιουλίου 1718) και στο λιμάνι βρίσκονταν πολλά πλοία με στρατό. Ξαφνικά ξέσπασε σφοδρή καταιγίδα –τίποτα στον ουρανό δεν την προμηνούσε– και κεραυνοί έπεσαν στις πυριτιδαποθήκες της Campana, στο Castel da terra και στο Castel da marⁱ. Έγινε μια τρομακτική έκρηξη από 2.800 βαρέλια πούλβερη (μπαρούτι). Η citabella –η πόλη μέσα στο φρούριο– ερειπώθηκε, γκρεμίστηκε ο ναός των Αποστόλων Πέτρου και Παύλου –Μητρόπολη της Κέρκυρας–, ισοπεδώθηκε η Versiada, γκρεμίστηκε η loggiaⁱⁱ. Εκατοντάδες οι νεκροί. Ανάμεσά τους ο Cavalier Andrea Pisani Capitan General da mar και ο πνευματικός του, ιερομόναχος G. Michiel Frangipan. Συγχρόνως στην εκκλησία του Αγίου Σπυριδώνα πέφτει κάτω και το ασημένιο καντήλι που ο Pisani είχε αφιερώσει στον Άγιο θέλοντας να τον ευχαριστήσει για τη νίκη του 1716. Ήτανε το μόνο από όλα τα καντήλια που έπεσε στη γη εκείνη τη νύχτα. Έφυγε το κάτω μέρος, το απάνω έμεινε κρεμασμένο και κατάμαυρο. Λένε πως στο σπίτι του στη Βενετία την ίδια ώρα βρέθηκε κάτω και το κάδρο με την προσωπογραφία του.

Η έκρηξη αποδόθηκε σε επέμβαση του Αγίου. Έπρεπε να τιμωρηθεί ο Andrea Pisani –μαζί και ο πνευματικός του που τον εσυμβούλευσε– γιατί θέλησε να στήσει αλτάρι στην εκκλησία του Αγίου για να τελείται και λατινική λειτουργία μέσα σ’ αυτήν... Μόνον που νεκροί ήσαν «και άλοι πολότατοι»!ⁱⁱⁱ

Η ΖΩΗ ΣΤΗ ΧΩΡΑ ΜΕ ΤΟΥΣ ΒΕΝΕΤΣΙΑΝΟΥΣ

Με τη Συνθήκη του Πασάροβιτς το 1718, οι Ενετοί χάνουν την Πελοπόννησο, κρατάνε όμως τα νησιά στην Ανατολή και τη Στερεά. Το 1716 η Κέρκυρα κάνει την τελευταία προσπάθεια να σταματήσει τους Τούρκους στον δρόμο για την Αδριατική. Όμως η Βενετία δεν μπορεί πλέον να αντέξει την απώλεια της Κύπρου, της Κρήτης και του Μωριά. Η συνθήκη του Πασάροβιτς το 1718 είναι για τη Βενετία

i. Castel da terra: το φρούριο προς τη μεριά της ξηράς.

Castel da mar: προς τη μεριά της θάλασσας.

ii. Versiada: το πλάτωμα εκεί που βρίσκεται σήμερα η εκκλησία του Αγίου Γεωργίου.

Loggia: το ενδιαίτημα του consejo. Ήταν περίπου έξω από την Πύλη του Π. Φρουρίου.

iii. Σ. Κ. Παπαγεώργιος, *Ιστορία της Εκκλησίας της Κέρκυρας*, σελ. 109.

το *terminus post quem*. Μετά από αυτήν, και έπειτα από μια χιλιόχρονη ιστορία, νομοτελειακά καταρακυλάει προς το τέλος.

Στην Κέρκυρα η παρακμή αρχίζει. Οι Προβλεπτές χρηματίζονται, η τοκογλυφία ακμάζει. Οι στρατιώτες, οι μαρκουλίνοιⁱ, δεν σιτίζονται ούτε μισθοδοτούνται. Περιφέρονται πεινασμένοι και ξυπόλητοι ζητώντας βοήθεια στους δρόμους. *Fà la carità a sto rovero soldà*ⁱⁱ. Οι Προβλεπτές θησαυρίζουν υπεξαιρώντας χιλιάδες δουκάτα. Ξεπεσμένοι ευγενείςⁱⁱⁱ που κατοικούσαν στη συνοικία του San Barnabà στη Βενετία και τους έλεγαν ειρωνικά μπαρναμπότους ήρθαν στην Κέρκυρα και τόρριξαν στις καταχρήσεις. Οι Προβλεπτές –οι πρεβεδούροι– κατακρατούσαν τους μισθούς των στρατιωτών, πολλές φορές καταδικάζαν αθώους για να εισπράττουν χρήματα από τους ενόχους^{iv}.

Στα γεύματα, που μ' αυτά τελείωνε η γιορτή για την άφιξη –*ingresso*– νέου Προβλεπτή, οι ντόπιοι καλεσμένοι άφηναν με τρόπο κάτω από τα πιάτα αποδείξεις υποθηκεύσεως λαδιού, τα περίφημα «*biglietti*», που κυκλοφορούσαν σαν τα σημερινά τραπεζογραμμάτια^v.

Από το 1645 με τον πόλεμο της Κρήτης επετράπη αντί χρημάτων η εγγραφή στο *Libro d' Oro* και σ' αυτούς που δεν ήσαν ευγενείς. Η τιμή ορίστηκε στο ποσό που απαιτείται για τη συντήρηση 1.000 στρατιωτών για ένα χρόνο, δηλαδή 6.000 δουκάτα. *El mondo dise...*^{vi} πως στη διάρκεια του Κρητικού πολέμου εξευγενίστηκαν 79 οικογένειες και πως από τότε το *Libro d' Oro* άνοιγε συχνά.

El mondo dise... πως πάρα πολλές από τις γνωστές οικογένειες γράφτηκαν έτσι. Αυτός που μπήκε μ' αυτόν τον τρόπο –πληρώνοντας– στο κονσέγιο, είναι γνωστός σαν *entratto con bezzì*^{vii}, χαρακτηρισμός γεμάτος ειρωνεία. Τον δίνουμε ακόμα σήμερα σε όλους τους γνωστούς νεόπλουτους και ταχύπλουτους του καιρού μας.

Μέσα στη χώρα όμως η ζωή συνέχιζε να κάνει το κόρσο της^{viii}. Οι Βενετσιάνοι είχαν μάθει στους Κερκυραίους τη γιορτή, οι Κερκυραίοι ζούσαν από τη γιορτή, ζούσαν με τη γιορτή, ζούσαν για τη γιορτή. Ο Jean Georgelin^{ix} υπολογίζει τις γιορ-

i. Μαρκουλίνοι: Βενετσιάνοι στρατιώτες.

ii. Ελεήστε ένα φτωχό στρατιώτη.

iii. *Non sono homini di cartelo*.

iv. Π. Χιώτης, Τόμ. 3ος, σελ. 424.

v. Ακόμα σήμερα λέμε κοροϊδευτικά «*Che pranzo d'ingresso!*» όταν κάποιος καλεσμένος για φαγητό φέρνουν δυσανάλογα μεγάλα –για την περίπτωση– δώρα στον οικοδεσπότη!

vi. *El mondo dise*: ο κόσμος λέει.

vii. *Entratto con bezzì*: αυτός που μπήκε πληρώνοντας *Bezzì*: χρήματα.

viii. Να προχωράει.

ix. Jean Georgelin, *Venise au siècle des Lumières*.

τές σ' αυτήν την περίοδο σε 155 μέρες το χρόνο. «Κάποιος δαίμονας την αβάσκανε για την καλοπέραση που είχανε τότες οι πολίτες», γράφει ο Νούκιος Νίκανδρος στις *Αποδημίες* του μετά το 1537ⁱ.

Ο χρόνος άρχιζε με τη γιορτή του Αγίου Αρσενίου, πρώτου Επισκόπου Κερκύρας, τον Ιανουάριο. Η γιορτή ήταν κοινή για λατίνους και ορθοδόξους, οι ιερείς και των δύο δογμάτων συλλειτουργούσαν στην παλιά εκκλησία στο Φρούριο.

Ακολουθούσαν γιορτές για τους Αγίους Προστάτες κάθε ενορίας με διακόσμηση των ναών με όργανα και χορούς.

Γιορτές κάθε φορά για την άφιξη καινούργιου Προβλεπτή ή καινούργιου Επισκόπου. Γιορτές για την investituraⁱⁱ κάθε νόμπλου, γιορτή για την ανάδειξη του Μ. Πρωτοπαπά.

Τον Απρίλη η περιφορά του φλάμπουρου με την εικόνα του Λαζάρου. Την πρωτομαγιά οι χωρικοί που φύτευαν ένα δέντρο –εληά ή νερατζιά– έξω από το σπίτι του γηραιότερου των συνδίκων, συνοδεύοντας τη γιορτή με μουσική, μάσκουλαⁱⁱⁱ και γερό φαγοπότι (μανιαδούρα).

Γιορτή και στις λιτανείες του Αγίου, τέσσερις φορές το χρόνο. Το Ιερό Σκήνωμα πρώτα λιτανευόταν στα χέρια ιερέα, το 1606 σε κρουστάλλι και από το 1770 όπως λιτανεύεται σήμερα. Οι παπάδες κρατούσαν το κουβούκλιο με το Ιερό Λείψανο του Αγίου και βάδιζαν κάτω από το baldacchin^{iv} που βαστούσαν διαδοχικά ο Προβλεπτής, ο στρατιωτικός διοικητής, ο Βάϊλος και οι Σύδικοι.

Η πόλη σημαιοστολισμένη, οι ξένοι και η φρουρά ακολουθούσαν και αυτοί την πομπή, σ' όλα τα παράθυρα των σπιτιών που περνούσε η Χάρη Του κρεμασμένα νταμάσκα^v, κανονιές ακούγονταν από το Φρούριο και απαντούσαν τα πολεμικά καράβια από το Μαντράκι.

Το 1588 ο αρχιεπίσκοπος Κερκύρας Γιωνάνι Balbi διέταξε να γιορτάζουν οι Λατίνοι το Πάσχα με τους Γραικούς, σύμφωνα με το μηνολόγιο των Γραικών. Τη Μεγάλη Παρασκευή κάθε ενορία περιέφερε τον επιτάφιο της ωραία στολισμένο με λουλούδια. Όλοι οι επιτάφιοι συγκεντρώνονταν στη Σπιανάδα. «Έφτιαχναν τη μέρα μέσα στη νύχτα με τόσα αναμμένα κεριά», θυμάται ο Grasset St. Sauveur^{vi}.

i. Απόδοση Γερ. Χυτήρη, *Δελτίο Αναγνωστικής Εταιρίας Κερκύρας*, αρ. 6, σελ. 113.

ii. investitura: περικόσμησης, περιένδυσις.

iii. μάσκουλα: εκπυροσκοπήσεις.

iv. baldacchin: ουρανία, θολία.

v. νταμάσκα: πολυτελή δαμασκηνά υφάσματα.

vi. Ο Grasset St. Sauveur έμεινε στα Επτάνησα από το 1781-1798 σαν γραμματέας του πατέρα του πρώτα και μετά σαν υποπρόξενος.

Η γιορτή τ' Αγίου με το «βεγιόνι τ' Άη Σπυριδώνου»ⁱ, τις τηγανίτες, τσι φογέρεςⁱⁱ κάτω από τα βόρτα –προφύλαξη για τις βροχάδες του σαραντάμερου– και τα τρίστρατα και τις καμπάνες «αλλάρμα»ⁱⁱⁱ. Ειδική διαταγή των Βενετσιάνων ανέστελλε γι' αυτούς που χρωστούσαν στο δημόσιο την ισχύ των ενταλμάτων κατά το τρίημερο της γιορτής του Αγίου^{iv}. Στο πανηγύρι του Μαντουκιού γενική φωταψία –α γκιόρνο^v– των σπιτιών που έμεναν ανοιχτά και φιλόξενα.

Μέσα στο Φρούριο οι νέοι της Κέρκυρας είχαν στήσει ένα μικρό θέατρο μαζί με Βενετσιάνους αξιωματικούς^{vi}. Στο τέλος του 18ου αιώνα υπήρχαν αρκετοί ερασιτεχνικοί θίασοι.

Στη μικρή πλατεία της Λατινικής Επισκοπής του San Giacomo (του Αγίου Ιακώβου) χτίζεται σε ρυθμό Αναγεννησιακό και με λευκή πέτρα από τις Συνίες το 1663 η Loggia ή circolo de' nobili (στοά ή εντευκτήριο των Ευγενών). Θα τελειώσει το 1690. Το 1691 αναρτάται το σύμπλεγμα και η επιγραφή προς τιμήν του δόγη Φραγκίσκου Μοροζίνι για την απελευθέρωση της Ηγουμενίτσας από τους Τούρκους και την εκδίωξή τους από την περιοχή.

Η πρόταση για την οικοδόμηση είχε γίνει το 1660. «Del fabbricare una loggia di singolare ornamento»^{vii}. Αργότερα αποφασίζεται «per maggior ornamento»^{viii} η κατασκευή και μιας δεξαμενής. Στον ανοιχτό χώρο ως το 1718 στεγάστηκε η Borsa (χρηματιστήριο).

Το 1720 με πρόταση του Ενετού Στόλαρχου ο Proveditor General da Mar (γενικός προνοητής θαλάσσης) Andrea Corner αποφασίζει τη μετατροπή της στοάς σε θέατρο για την ψυχαγωγία των αξιωματικών.

Έτσι γεννήθηκε το Nobile teatro di San Giacomo, το πρώτο θέατρο στην Ανατολή και πρώτο θέατρο στην Ελλάδα και μαζί μ' αυτό και η θεατρική παράδοση στην Κέρκυρα, που αρχίζει από το 1730. Το θέατρο του San Giacomo είχε αυλαία – έργο του Genovesi με απεικόνιση γιορτής των Φαιάκων για την υποδοχή του Οδυσσέα.

i. Το ξενύχτι τ' Αγίου, αγρυπνία.

ii. φογέρες (Ven. foghera): φουφούδες.

iii. βόρτα: στοές.

αλλάρμα: χαρμόσυνα.

iv. A. X. Τσίτσας, *Κορφαίτικα πανηγύρια*.

v. α γκιόρνο: a giorno, σαν να ήταν μέρα.

vi. Grasset St. Sauveur, σελ. 21.

vii. Να χτιστεί μια στοά μοναδικής ομορφιάς.

viii. Για περισσότερη διακόσμηση.

Το 1733 αρχίζει να παίζεται μελόδραμα *Applaudito à Corfù* (Χειροκροτήθηκε στην Κέρκυρα) – αυτή η βεβαίωση ήταν για πολλά χρόνια το *vade me cum* των θιάσων για τα μεγάλα θέατρα στην Ευρώπη.

Η θεατρική περίοδος άρχιζε τον Οκτώβρη με πρόζα, όπερα τα Χριστούγεννα και αργότερα οπερέττα το καρναβάλι. Με διαταγή του τελευταίου Προβλεπτή C.A. Widman το 1775 επιτρέπεται να γίνονται τα καρναβάλια χοροί μεταμφιεσμένων, οι περίφημες «cavalchine».

Οι παραστάσεις στο θέατρο δεν σταμάτησαν ούτε στη διάρκεια της πολιορκίας των Ρωσοτουρκικών το 1799.

Στη χώρα αν και τα πράγματα πήγαιναν *da mal in pezo* –από το κακό στο χειρότερο– οι γιορτές γίνονταν πάντα. Τρόπος ζωής.

El zogo de la Cugàgnà. Στη μέση της πλατείας έστηναν ένα μεγάλο κοντάρι – τον ιστό της κουκάνιας. Τον αλείφανε με λίπος για να είναι δύσκολη η αναρρίχηση και στην κορφή κρεμούσαν δώρα, συνήθως τρόφιμα, που τάπαιρνε όποιος κατόρθωνε να τα φτάσει.

Giostra all'anello e alla quintana o saracino. Ήταν μια λαϊκή γιορτή, ένα μεσαιωνικό παιχνίδι. Γινόταν την τελευταία εβδομάδα του καρναβαλιού και είχε δύο μορφές. Στη μία –*all'anello*– έπρεπε τρέχοντας έφιπποι –μόνο οι νόμιπλοι– να περάσουν με τη λόγχη ένα δαχτυλίδι, στην άλλη –*alla quintana*– να χτυπάνε πάλι με τη λόγχηⁱⁱ ένα ανδρείκελλο. Η Lizza –αγωνιστικό πεδίο– άρχιζε από την εκκλησία της Πλατυτέρας των Ουρανών που βρισκόταν στην Πλατεία και έφθανε ως το πλάτεμα (Piattaforma) του Προμαχώνα του Αγίου Αθανασίου περνώντας όλη τη Strada Larga – το Πλατύ Καντούνι. Τον 17ο αιώνα παρακολουθούσαν τον αγώνα από το σπίτι του Caïm Coen και από τον 19ο αιώνα από το σπίτι Midei, που πιθανόν να είναι το σπίτι του Ricchi – σημερινή ιδιοκτησία Χρυσικόπουλου. Στο νικητή δινόταν έπαθλο – *palio*.

Οι γκιόστρες με την ίδια εθιμοτυπική τάξη των Βενετσιάνων συνεχίστηκαν και από τους Άγγλους. Μέσα στο παλιό φρούριο παιζόταν και η *giostra degli Arlioti* μόνο από τεχνίτες. Ήταν μια συντεχνιακή γιορτή – διακωμώδηση των μεσαιωνικών παραδόσεων.

Αυτήν την εποχή στη χώρα υπήρχαν τέσσερα *casini*. Των Βενετσιάνων ευγενών, των Κερκυραίων *nobili*, του στρατού μαζί με τους ανώτερους υπαλλήλους του ρεγκιμέντου (διοίκησης) και των αξιωματικών του στόλου. Τα *casini*

i. Το δέντρο της αφθονίας.

ii. Co' la lanza in susa.